

Impactanalyse oorlog in Oekraïne

Eerste rapportage van 10 maart 2022

R. Bergevoet, G. Jukema en D. Verhoog

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Impactanalyse oorlog in Oekraïne

Eerste rapportage van 10 maart 2022

R. Bergevoet, G. Jukema en D. Verhoog

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen Economic Research en gesubsidieerd door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, in het kader van het Beleidsondersteunend onderzoeksthema 'Economie'

Wageningen Economic Research
Wageningen, maart 2022

NOTA
2022-031

R. Bergevoet, G. Jukema en D. Verhoog, 2022. *Impactanalyse oorlog in Oekraïne; Eerste rapportage van 4 maart 2022*. Wageningen, Wageningen Economic Research, Nota 2022-031. 36 blz.; 19 fig.; 6 tab.; 0 ref.

Deze nota geeft inzicht in de export van agrarische producten van Oekraïne, Rusland en Belarus. Ook geeft het inzicht in de handelsstromen van agrarische goederen tussen Nederland en deze landen en een eerste inzicht in het aantal niet-EU-ingezetenen werkzaam in de agrarische productie en agrologistiek.

Trefwoorden: Oekraïne, Rusland, agrarische goederen, import, export

Deze nota is gratis te downloaden op <https://doi.org/10.18174/566232> of op www.wur.nl/economic-research (onder Wageningen Economic Research publicaties).

© 2022 Wageningen Economic Research
Postbus 29703, 2502 LS Den Haag, T 070 335 83 30, E communications.ssq@wur.nl,
www.wur.nl/economic-research. Wageningen Economic Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

Dit werk valt onder een Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel 4.0 Internationaal-licentie.

© Wageningen Economic Research, onderdeel van Stichting Wageningen Research, 2022
De gebruiker mag het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven en afgeleide werken maken. Materiaal van derden waarvan in het werk gebruik is gemaakt en waarop intellectuele eigendomsrechten berusten, mogen niet zonder voorafgaande toestemming van derden gebruikt worden. De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemmen met het werk van de gebruiker of het gebruik van het werk. De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Wageningen Economic Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Economic Research is ISO 9001:2015 gecertificeerd.

Wageningen Economic Research Nota 2022-031 | Projectcode 2282300554

Foto omslag: Marte Hofsteenge

Inhoud

1	Aanleiding	5
2	Wereldwijde agrarische export van Oekraïne, Rusland en Belarus	7
	2.1 Oekraïne	7
	2.2 Rusland	9
	2.3 Belarus	11
3	Inzicht in de handelsstromen	13
	3.1 Handel tussen Nederland en Oekraïne	13
	3.2 Handel tussen Nederland en Rusland	19
	3.3 Handel tussen Nederland en Belarus	25
4	Handel in biologische agrarische goederen	30
5	Bijdrage niet-ingezeten werknemers aan landbouwproductie en agrologistiek	33
6	Conclusies	35

1 Aanleiding

Op donderdag 24 februari 2022 is Rusland Oekraïne binnengevallen. Naast een humanitaire en militaire crisis hebben deze oorlog en de aangekondigde maatregelen tegen Rusland en Belarus ook gevolgen voor voedselprijzen en voedselvoorziening (regionaal en mondiaal). Ook zijn er gevolgen voor Nederlandse en Europese agrofoodsectoren (inclusief verwerkende industrie).

Aan Wageningen Economic Research is door het Ministerie van LNV gevraagd om de effecten van dit conflict op de agro-productie en voedselzekerheid in kaart te brengen. Hierbij wordt aandacht gevraagd voor de korte (<6 maanden), middellange (6 maanden-2 jaar) en lange termijn (>2 jaar).

Het begin van een crisis wordt altijd gekenmerkt door veel onduidelijkheid en onzekerheid. Vaak ontbreekt inzicht in wat er aan de hand is, wat er staat te gebeuren en welke beslissingen wanneer genomen moeten worden. Voor beslissers zowel bij overheden als bij individuele bedrijven (zowel multinationale ondernemingen als bij individuele bedrijven) zijn dit onzekere tijden. Er is dan ook veel behoefte aan informatie het nemen van besluiten kan ondersteunen. In het door ons uitgevoerde en vooral nog uit te voeren onderzoek proberen we beslissers te ondersteunen door het geven van informatie, het duiden van informatie en het evalueren van een aantal toekomstscenario's. We zijn ons er terdege van bewust dat zeker in de beginfase van een crisis, snelheid en beschikbaarheid van informatie wellicht belangrijker zijn dan volledigheid en uitgebreide reflectie. Er moet wel maximale inspanning gedaan worden om het geven van onjuiste informatie te voorkomen.

De resultaten van dit onderzoek worden gepresenteerd in de vorm van een aantal rapportages. Voor deze rapportages maken we gebruik van gegevens, expertkennis en modellen. Hierbij geldt ook voor onderzoekers dat, aan het begin van de crisis, belangrijke gegevens op het moment van analyse ontbreken en er op basis van de beschikbare professionele kennis en ervaring een inschatting van de situatie en gevolgen gemaakt moet worden. Als er meer informatie beschikbaar komt, zal deze inschatting opnieuw geëvalueerd worden en mogelijk bijgesteld.

Dit document is een eerste voorlopige rapportage en zal zich dan ook in de loop van de nabije toekomst verder ontwikkelen, worden aangevuld met nieuw onderzoek en op basis van nieuwe informatie worden bijgesteld.

In deze eerste rapportage geven we inzicht in de handelsstromen van agrarische producten en een eerste inzicht in het aantal niet-EU-ingezetenen werkzaam in de agrarische productie en agrologistiek.

In volgende rapportages wordt ingegaan op:

- knelpunten die ontstaan in de internationale voedselvoorziening
- knelpunten voor de EU en Nederland in de verschillende agrarische waardeketens
- de mogelijke gevolgen van de oorlog in Oekraïne voor de productie en de export van agrarische goederen door Oekraïne
- de mogelijke gevolgen van de boycotmaatregelen tegen Rusland en Belarus
- de mogelijke aanpassingen van de internationale markten en handelsstromen.

De handel in landbouwgoederen

De eerste twee hoofdstukken van deze rapportage besteden veel aandacht aan de handel in agrarische goederen. In de statistieken zijn de landbouwgoederen ingedeeld in zowel onbewerkte (primaire) als bewerkte (secundaire) goederen. Voorbeeld van een product dat in de primaire groep agrarische goederen zit is melk; kaas is een voorbeeld van een secundair agrarisch goed.

Grofweg zijn dit samen de eerste 24 hoofdstukken van de GN-handelshoofdstukkenindeling¹ plus een aantal restproducten die in een overige groep zijn samengebracht. De indeling tussen primaire en secundaire GN-handelshoofdstukkenindeling is enigszins arbitrair.

Daarnaast zijn er (niet-eetbare) goederen die geproduceerd worden ten behoeve van de landbouwsectoren in binnen- of buitenland, de zogenaamde tertiaire of landbouw-gerelateerde goederen. Dit zijn alleen de producten die direct kunnen worden toegeschreven aan de agrarische sectoren. Een voorbeeld is de groep van tractoren. Er zijn echter ook producten die niet aan een specifieke sector toegeschreven kunnen worden. Het gebruik van drones in de agrarische sector kan bijvoorbeeld momenteel niet inzichtelijk worden gemaakt in de handelscijfers, omdat drones door allerlei ook niet agrarische economische sectoren kunnen worden ingezet.

Gebruikte databases

Deze rapportage is gebaseerd op de analyse van beschikbare internationale handelsdata. Voor de analyse in hoofdstuk 2 is gebruikgemaakt van de Comtrade database en SITA, een tool voor internationale handel. De cijfers uit deze database zijn minder gedetailleerd dan de gegevens uit de Comext database die in hoofdstuk 3 gepresenteerd worden.

De definitie van agrarisch is in Comtrade ook minder gedetailleerd dan in Comext. Ook is er een andere definitie van wat onder export valt en wat dus meetelt in de cijfers. In de Comtrade database en SITA is doorvoer geen onderdeel van de cijfers.² Bij Eurostat/Comext is dit wel het geval. Ook zijn de cijfers in Comtrade vaak minder actueel dan in Comext. Voor de analyse van de handel in biologische goederen met Oekraïne, Rusland en Belarus is gebruikgemaakt van TRACES-data.

Voor de analyse en de inhoud van dit rapport zijn een aantal belangrijke handelsstromen in kaart gebracht. Gezien de veelheid aan producten zijn er keuzes gemaakt van de meest relevante. Maar de geïnteresseerde lezer die dieper in de Comext gegevens wil duiken verwijzen we naar deze [website](#).³

In deze rapportage is de omvang van de handel uitgedrukt in euro's en niet in volume. De hierboven genoemde website laat ook een analyse zien van verhandelde volumes.

De Comtrade- en Comext-data laten het niet toe om producten te onderscheiden op basis van specifieke kwaliteiten of karakteristieken als GMO-vrij of Biologisch. Biologische productstromen worden vastgelegd in het TRACES-systeem. In hoofdstuk 5 wordt de handel in biologische grondstoffen nader beschreven. De beschikbare gegevens laten een analyse van de handel in GMO-vrije agrarische goederen dus niet toe.

De data laten het ook niet toe om inzicht te krijgen in eventuele doorvoer van Nederlandse producten via EU-lidstaten of landen buiten de EU naar andere landen (bijvoorbeeld de doorvoer van Nederlandse pootaardappelen die als eindbestemming Oezbekistan kunnen hebben maar via Rusland zijn doorgevoerd). Ook geven de data geen inzicht in de omvang van eventuele doorvoer via andere landen om eventuele handelsembargo's of om intensieve importcontroles te vermijden.

¹ De Goederencodelijsten zijn door Eurostat benoemd in de Gecombineerde Nomenclatuur (GN). Deze Gecombineerde Nomenclatuur bevat de goederenindeling die door de Europese Unie voor de statistieken van de Internationale Handel in Goederen wordt voorgeschreven. De GN is een 8-cijferige indeling. De jaarlijkse veranderingen vloeien voort uit aanpassingen die zowel voor de Douane als voor de statistiek nodig zijn. <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/classificaties/producten/goederennaamlijst-internationale-handel>

² In de CBS database is doorvoer ook geen onderdeel van de cijfers.

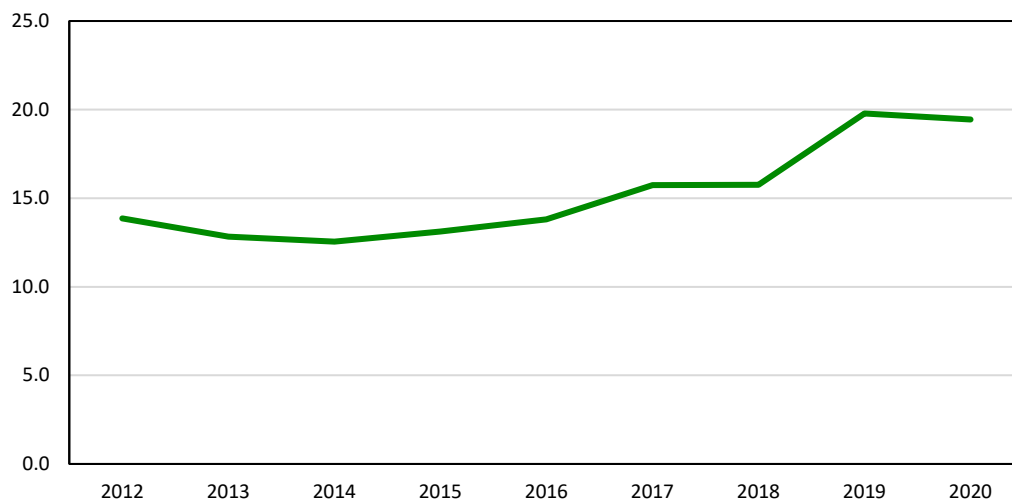
³ Naast inzicht in de handel met Oekraïne, Rusland en Belarus geeft deze website ook inzicht in de handel met een aantal andere niet -EU landen in de nabijheid van Rusland en Oekraïne.

2 Wereldwijde agrarische export van Oekraïne, Rusland en Belarus

2.1 Oekraïne

Export van agrarische goederen

De exportwaarde van primaire en secundaire agrarische goederen van Oekraïne in 2020 bedroeg 19,4 miljard euro. De laatste twee jaar ligt de export op een hoger niveau dan tussen 2012 en 2018 het geval was (Figuur 2.1).

Figuur 2.1 Exportwaarde primaire en secundaire agrarische goederen (hoofdstukken 1-24) Oekraïne, in miljard euro

Bron: Comtrade/Wageningen Economic Research (database SITA).

Belangrijke exportbestemmingen

Voor Oekraïne is de EU met een totale exportwaarde van 5,4 miljard euro in 2020 de belangrijkste handelspartner voor Oekraïne. Als gekeken wordt naar individuele landen dan is:

- China de belangrijkste exportbestemming voor de primaire en secundaire agrarische goederen (op basis van de 1-24 handelsgroepen). In 2020 ging daar voor 3,1 miljard euro aan goederen naartoe. Dat was een aanzienlijke stijging ten opzichte van de twee voorgaande jaren. In 2018 lag het bedrag nog onder het miljard (991 miljoen euro).
- India is de op een na belangrijkste exportbestemming, met een waarde van 1,3 miljard in 2020.
- Nederland is exportbestemming nummer 3 voor Oekraïne. De exportwaarde is net iets boven de 1,2 miljard euro.
- Egypte is nummer 4, waar de waarde net iets onder de 1,2 miljard ligt.
- Turkije (934 miljoen euro), Spanje (860 miljoen euro), Polen (665 miljoen euro), Duitsland (503 miljoen euro), Indonesië (496 miljoen euro) en Italië (495 miljoen euro) maken de exporttop-10 compleet.

Deze top-10-landen zijn goed voor 56% van de totale exportwaarde van Oekraïne. De export naar China is goed voor een aandeel van 16%. Naar India ging 7% van het totaal, naar Nederland 6%, evenals naar Egypte. Naar Spanje gaat 4% en naar de andere landen uit de top-10 gaat het om afgerond 3%.

Belangrijkste exportproducten

De belangrijkste handelsgroep voor de export van Oekraïne is *granen*. Van de 19,4 miljard euro is 8,2 miljard euro export van granen (ruim 42% van het totaal). Daarnaast komt 25,9% van de totale exportwaarde uit de handelsgroep *dierlijke en plantaardige oliën*. Twee andere belangrijke productgroepen zijn *oliezaden* (1,6 miljard euro) en *veevoer* (1,4 miljard euro). Deze twee productgroepen hebben een aandeel van ruim 8% en 7% van het totaal geëxporteerde bedrag in 2020. Samen zijn deze productgroepen goed voor bijna 84% van de totale exportwaarde van Oekraïne.

Als de exportproducten op een lager detailniveau worden bekeken, dan blijkt *mais* (uit de handelsgroep granen) het belangrijkste exportproduct van Oekraïne te zijn met een waarde van 4,3 miljard euro, kort daarop gevolgd door *zonnebloemzaad- en saffloerolie* met een waarde van 4,1 miljard euro. *Tarwe* is exportproduct nummer 3 met een waarde van 3,1 miljard euro. Het vierde exportproduct zijn *perskoeken van zonnebloemzaadolie* (veevoer) met een waarde van 1 miljard euro, gevolgd door *kool- en raapzaad* (865 miljoen euro) en *gerst* (768 miljoen euro). Dan *sojabonen* met een waarde van 604 miljoen euro. Op plek 8 staat opnieuw zonnebloemzaad- en saffloerolie. Ditmaal gaat het om fracties van deze producten, enkel geraffineerd. Op negen staan *sigaretten* met 272 miljoen euro aan waarde en plek 10 in 2020 betreft *(bevroren) kippenvlees*.

Deze 10 producten zijn goed voor 81% van alle exportwaarde.

Export productgroepen per land

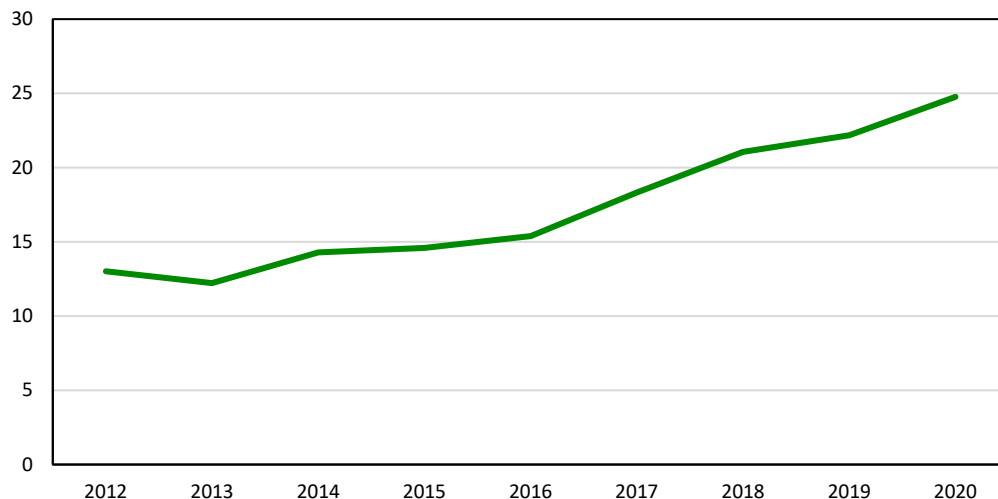
Naar *China*, de belangrijkste exportbestemming van Oekraïne, gaan vooral granen. De export is nagenoeg verdubbeld in 2020 ten opzichte van 2019. Met een waarde van 1,6 miljard euro hebben granen in 2020 een aandeel van 52% van de totale exportwaarde naar dat land. Verder gaat het vooral om dierlijke en plantaardige oliën (31%) met een waarde van 975 miljoen euro in 2020. Nog eens 427 miljoen euro exportwaarde en 14% van het totaal betreft veevoer.

- Naar *India* gaan nagenoeg alleen granen. Dit betreft bijna 97% van het totaal en een waarde van 1,3 miljard euro.
- Naar *Nederland* wordt een breder scala aan producten geëxporteerd. Maar ook hier gaat het vooral om dierlijke en plantaardige oliën (37%) met een waarde van 463 miljoen euro, granen (37%) met een exportwaarde van 454 miljoen en olie�aden (13%) 165 miljoen euro in 2020. In het volgende hoofdstuk wordt de handel in agrarische goederen tussen Oekraïne en Nederland nader beschreven.
- Bij de export van Oekraïne naar *Egypte* gaat het ook hoofdzakelijk om granen (82%). De waarde van deze exportstroom is 980 miljoen euro in 2020.
- Naar *Turkije* gaat het net als bij Nederland vooral om granen (44%) en olie�aden (25%). Daarnaast is de export van veevoer belangrijk (17%). De waarden van deze stroom zijn, respectievelijk, 414, 238, en 163 miljoen euro.
- Naar *Spanje* gaan vooral graan (55%) en dierlijke en plantaardige oliën (35%).
- *Polen* betreft een breder scala aan producten uit Oekraïne. Maar ook hier zijn de belangrijkste handelsgroepen dierlijke en plantaardige oliën (36%) en veevoerders (20%).
- Ongeveer 60% van de goederen die naar *Duitsland* worden vervoerd betreffen olie�aden. Samen met granen 11% zijn dat de belangrijkste exportgoederen.
- De exportwaarde vanuit Oekraïne naar *Indonesië* bestaat voor bijna 100% uit granen met een waarde van 479 miljoen euro.
- Dierlijke en plantaardige oliën en granen zijn de belangrijkste producten die naar *Italië* worden geëxporteerd.

2.2 Rusland

Export van agrarische goederen

De exportwaarde van Rusland bedraagt in 2020 24,8 miljard euro aan agrarische primaire en secundaire agrarische goederen. De exportwaarde maakt een behoorlijke stijging door. In 2012 bedroeg de exportwaarde nog 13 miljard euro (Figuur 2.2).

Figuur 2.2 Exportwaarde primaire en secundaire agrarische goederen (hoofdstukken 1-24) Rusland, in miljard euro

Bron: Comtrade/Wageningen Economic Research (database SITA).

Belangrijke exportbestemmingen

Ruslands belangrijkste agrarische handelspartner is *China*. Met 3,4 miljard aan exportwaarde heeft China een aandeel van 14% in de export van agrarische goederen van Rusland. *Turkije* is nummer twee met een waarde van 2,7 miljard euro en een aandeel van 11% van het totaal. *Kazachstan* volgt met 1,8 miljard euro en *Egypte* is met 1,7 miljard euro de nummer 4 qua exportwaarde. Beide landen hebben een aandeel van 7% in de totale exportwaarde in 2020. De *Republiek Korea* is met 1,5 miljard nummer 5 (6%). *Belarus* met 1,2 miljard de zesde exportbestemming voor agrarische goederen (5%). Dan volgt *Nederland* met 868 miljoen euro (4%). *Oekraïne* staat in 2020 op plek 8. *Saudi-Arabië* en *Azerbaidjan* complementeren de top-10 met beide een aandeel van 2% van het totaal. Bij deze laatste drie landen gaat het respectievelijk over 660, 604 en 604 miljoen euro. Deze 10 landen zijn samen goed voor 61% van de totale agrarische primaire en secundaire agrarische handelsgoederen. De exportwaarde van Rusland naar de EU-27 landen gezamenlijk bedraagt in 2020 2,7 miljard euro.

Belangrijkste exportproducten

Als het gaat om de primaire en secundaire agrarische handelsgoederen dan zijn, met 33% van het totaal, de granen de belangrijkste exportproductgroep van Rusland. Rusland exporteert voor een kleine 8,2 miljard euro aan granen. Met 16% van zijn exportwaarde (4 miljard euro) zijn vis en met 14% dierlijke en plantaardige vetten (3,4 miljard euro) andere belangrijke productgroepen voor de export van Rusland. De handelsgroep oliezaden bezat in 2020 de 4e plaats met een waarde van 1,4 miljard euro. Veevoer is met 1,2 miljard ook een belangrijk exportproduct. Deze 5 handelsgroepen zijn samen goed voor 71% van de exportwaarde van Rusland.

Als we de producten op het niveau van de 6-digitdetailering analyseren, dan is tarwe met 28% van de totale exportwaarde verreweg het belangrijkste exportproduct. De exportwaarde bedroeg 6,9 miljard euro in 2020. Daarna volgen zonnebloemzaad- en saffloerolie (ruw) met 6% en een waarde van 1,6 miljard euro. Krabben (819 miljoen euro), gerst (785 miljoen euro), bevroren vis (780 miljoen euro), zonnebloemzaad- en saffloerolie (enkel geraffineerd) (571 miljoen euro), schaaldieren (571 miljoen euro), zonnebloempitten

(492 miljoen euro), ruwe koolzaad en raapzaadolie (468 miljoen euro) en cacaopreparaten (434 miljoen euro) maken de top-10 compleet. Samen zijn deze producten goed voor 54% van de totale exportgoederenstroom.

Export productgroepen per land

De export van Rusland naar *China* bestaat voor een groot deel uit visproducten (ongeveer 40% van de exportwaarde bestaat uit visproducten). Van de exportwaarde bestaat 28% uit producten uit de handelsgroep plantaardige en dierlijke vetten en deze producten hebben een gezamenlijke waarde van 950 miljoen euro. Met een aandeel van 15% en een waarde van een kleine 500 miljoen euro zijn oliezaden de nummer drie. De exportwaarde van deze goederen steeg sterk de afgelopen jaren. Sinds 2019 is ook vlees en vleesafval een belangrijk exportproduct voor Rusland naar China. In 2020 bedroeg de export 274 miljoen euro (door de sterk gestegen vraag naar varkensvlees vanwege veel uitbraken van Afrikaanse varkenspest in China).

Turkije is exportbestemming nummer twee voor primaire en secundaire agrarische goederen voor Rusland. Ruim 60% van de goederen die naar Turkije worden geëxporteerd betreft granen. De waarde bedraagt zo'n 1,7 miljard euro. Andere belangrijke producten zijn dierlijke en plantaardige oliën met 15% en 400 miljoen euro aan exportwaarde en oliezaden met 261 miljoen euro (10%) en 235 miljoen euro aan veevoer (9%).

Kazachstan importeert een grote verscheidenheid aan agrarische producten uit Rusland. Er springt niet echt een productcategorie uit en daarom wordt dit niet verder uitgewerkt.

Egypte is exportbestemming nummer vier voor Rusland. Deze status heeft het te danken aan de export van granen naar dat land. Dit is nagenoeg ook het enige product dat Egypte afneemt van Rusland; het heeft een aandeel van 92% in de totale exportstroom met een waarde van 1,6 miljard euro in 2020.

Ditzelfde beeld is te zien bij de *Republiek Korea*. Hier is het een bedrag van 1,4 miljard euro.

Belarus neemt een breed scala aan producten af van Rusland. Oliezaden, een groep producten die omschreven staat als diverse producten voor menselijke consumptie, bereidingen uit granen en melk en meel, dierlijke en plantaardige vetten zijn de belangrijkste 5 productgroepen waarvan de belangrijkste groep een aandeel heeft van 13% van de in totaal 1,2 miljard euro aan exportwaarde naar dat land.

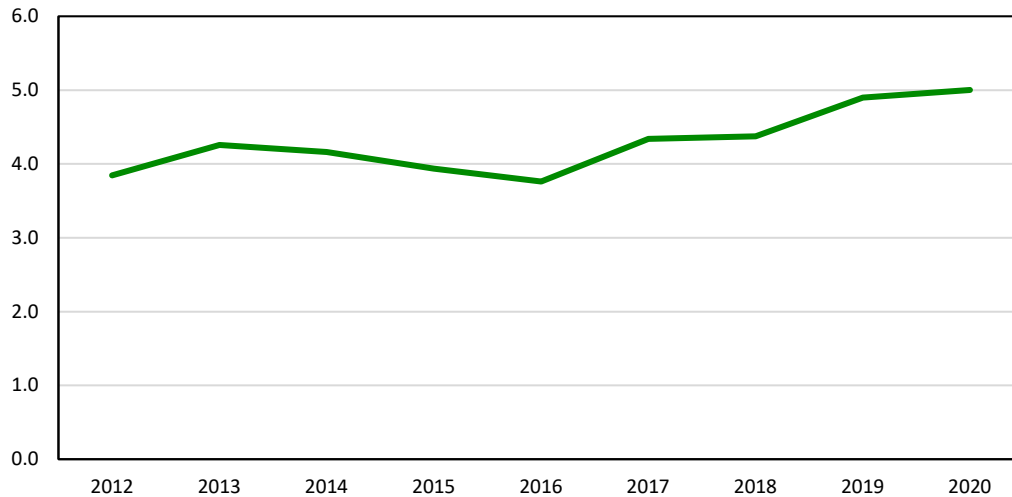
Ook *Nederland* is daarna een belangrijk exportland voor Rusland. Het gaat hier voor 81% over visproducten, 9% is veevoer en 4% betreft de productgroep dierlijke en plantaardige vetten. In het volgende hoofdstuk wordt de handel in agrarische goederen tussen Rusland en Nederland nader beschreven.

Ook de export naar *Saudi-Arabië* is eenzijdig. Ruim 82% van de totale handel tussen deze landen bestaat uit granen.

2.3 Belarus

Export van agrarische goederen

De exportwaarde van agrarische producten uit Belarus bedraagt ongeveer 5 miljard euro in 2020. De exportwaarde is de laatste jaren gestegen.

Figuur 2.3 Exportwaarde primaire en secundaire agrarische goederen (hoofdstukken 1-24) Belarus, in miljard euro

Bron: Comtrade/Wageningen Economic Research (database SITA).

Belangrijke exportbestemmingen

Veruit de belangrijkste exportbestemming van Belarus voor agrarische goederen is Rusland. Ongeveer driekwart van de exportwaarde gaat naar dat land. Tweede exportbestemming is Kazachstan met een aandeel van 5% in 2020. China, Oekraïne, Litouwen, Polen, Oezbekistan, Noorwegen, Letland en Azerbeidzjan complementeren de top-10. China heeft aandeel van 4%, Oekraïne 3%, Lithuania 2% en de andere landen hebben een aandeel van ongeveer 1%.

Belangrijkste exportproducten

De belangrijkste handelsgroepen zijn zuivel en eieren met 2,1 miljard euro aan exportwaarde. Vlees volgt met 713 miljoen euro aan exportwaarde. De derde exportgroep bestaat uit bereidingen van vlees en vis met een waarde van 341 miljoen euro, dierlijke en plantaardige oliën en vetten hebben een exportwaarde van 298 miljoen euro. Qua groente gaat het over een bedrag van 224 miljoen euro.

Op het laagste aggregatieniveau blijkt dat het vooral gaat om smelt- en blauwe kaas (geraspt), boter, melkpoeder, kool- en raapzaadolie, verse kaas, vlees van runderen (al dan niet bevroren), oliekoeken van soja, karnemelk, suiker en vlees van kippen. Samen zijn deze producten goed voor 52% van de totale exportwaarde.

Export productgroepen per land

De export van Belarus naar *Rusland* bestaat voor het grootste deel (48%) uit zuivelproducten; 1,8 miljard euro aan zuivel en eieren wordt naar Rusland geëxporteerd in 2020. Er gaat voor 465 miljoen euro aan vlees (12%) en voor 287 miljoen aan bereidingen van vlees en vis (7,6%). Veevoeders worden voor een bedrag van 169 miljoen euro naar Rusland verhandeld. Groente en aardappelen gaan voor 157 miljoen de grens over. Dierlijke en plantaardige vetten zijn goed voor een aandeel van 3,9% en 148 miljoen euro.

Bij exporten naar *Kazachstan* gaat het vooral om vlees en zuivelproducten. Respectievelijk zijn beide producten goed voor een aandeel van 35% en 34% van de totale export naar dat land. De bedragen zijn met

respectievelijk 84 en 80 miljoen euro beperkt. Verder zijn suiker en vlees- en visbereidingen met 29 en 22 miljoen euro relatief belangrijk met respectievelijk 13% en 9% van de totale exportwaarde naar dat land.

Naar *China* gaat sinds 2018 een toenemende hoeveelheid vlees en slachtafval. In 2017 was er nog geen enkele handel met dat land voor dit product. In 2020 is het opgeklommen tot de belangrijkste handelsgroep naar dit land met 99 miljoen euro. Nog eens 78 miljoen euro aan zuivel en eieren wordt naar China geëxporteerd. Samen zijn beide handelsgroepen goed voor 82% van de totale handelswaarde tussen Belarus en China.

3 Inzicht in de handelsstromen

Dit hoofdstuk bevat een eerste korte analyse van de export- en importstromen naar Oekraïne, Rusland en Belarus. Cijfers over december 2021 zijn voor intra-EU-handel nog niet beschikbaar. Daarom zijn de genoemde aandelen van de totale exportwaarde van Nederland gebaseerd op het jaar 2020. De analyse is uitgevoerd op basis van Eurostat-data (Comext) in waarden (euro). Dit is Nederlandse export *inclusief* doorvoer en wijkt om die reden dan ook iets af van CBS-cijfers, die enkel Nederlandse makelij en wederuitvoer representeren.

3.1 Handel tussen Nederland en Oekraïne

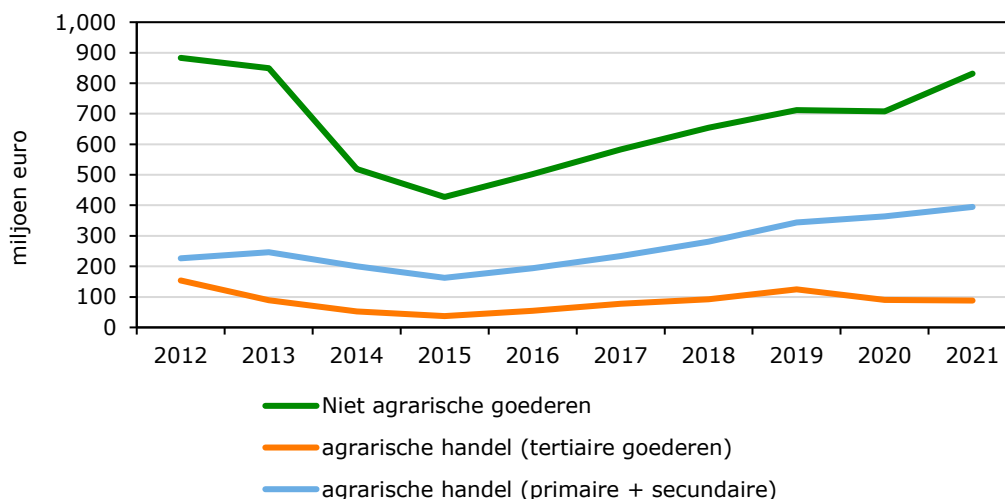
Samenvatting

De totale export van Nederland naar Oekraïne bedraagt in 2021 in totaal 1,3 miljard euro. Hiervan is 831 miljoen euro (63%) niet-agrarische goederen. De export van primaire en secundaire agrarische goederen bedraagt 394 miljoen euro. De belangrijkste agrarische exportproducten in 2021 zijn cacao, sierteeltproducten, tabak, zuivel en eieren. In aandelen per product is de export naar Oekraïne beperkt: minder dan 2%. De export van gerelateerde agrarische goederen (tertiaire goederen zoals trekkers, kassen, meststoffen, etc.) bedraagt in 2021 ongeveer 88 miljoen euro.

De totale importwaarde vanuit Oekraïne bedraagt voor Nederland een kleine 2,5 miljard euro. Dit totaal bestaat uit 1,8 miljard euro agrarische goederen, 572 miljoen euro niet-agrarische goederen en 7 miljoen euro aan tertiaire goederen. De belangrijkste agrarische importproducten in 2021 zijn dierlijke en plantaardige vetten en oliën, granen, oliezaden, en vlees en vleesbijproducten. Het grootste aandeel per product uit Oekraïne is granen met 19%.

Totale export

In 2012 bedroeg de totale export ook 1,3 miljard euro. De export halveerde in 2014 vermoedelijk door de onrusten die ontstonden bij de Krim in die periode. Na 2014 trad er een geleidelijk herstel op.

Figuur 3.1 Export van Nederland naar Oekraïne

Bron: Eurostat, Comext, bewerking Wageningen Economic Research.

De totale exportwaarde naar Oekraïne had een aandeel van 0,2% in de totale exportwaarde van Nederland in 2020. Voor niet-agrarische goederen was het aandeel 0,1% van het totaal. Voor tertiaire goederen is het

aandeel hoger, namelijk 0,7%. In 2020 bedroeg het aandeel agrarische goederen 0,4% van de totale Nederlandse agrarische goederenexport.

Export primaire en secundaire agrarische goederen

Naast export van in Nederland geproduceerde producten vindt er ook veel doorvoer van producten plaats. Het belangrijkste exportproduct in 2021 voor de (primaire en secundaire) agrarische handelsgoederen naar handelsgroep voor Nederland naar Oekraïne was cacao (Tabel 3.1). De exportwaarde bedraagt een kleine 88 miljoen euro. Daarna volgen sierteeltproducten met 69 miljoen euro, tabak 41 miljoen euro, en zuivel en eieren met ruim 33 miljoen euro.

Voor cacao betreft het aandeel dat wordt geëxporteerd naar Oekraïne 1,9% van de totale cacao-export, bij sierteelt is dat een 0,5% en voor tabak heeft Oekraïne een aandeel van 2,3% van de totale tabaksexport van Nederland. Bij andere producten is dat aandeel lager: 1% van de totale export van het betreffende product.

Met betrekking tot cacao zijn cacaopasta en chocolade beide ongeveer even belangrijk met beide 25 miljoen euro aan exportwaarde in 2021. In handelsgroep sierteelt gaat het om snijbloemen (32 miljoen euro), planten (19 miljoen euro) en bollen (17 miljoen euro). Met betrekking tot zuivel en eieren gaat het specifiek om kaas (24 miljoen euro) en boter (9 miljoen euro). Als het om de export van fruit gaat, zijn de belangrijkste producten avocado (10 miljoen euro, mangos/guaves/mangistans (4 miljoen) en peren (2 miljoen euro). Verder zijn groentezaden (onderdeel van handelsgroep 12) goed voor een exportwaarde van 16 miljoen euro naar Oekraïne. De exportwaarde van bewerkte aardappelproducten is 5,2 miljoen, varkensvlees 5,5 miljoen, bevroren markreel 4,4 miljoen. De export van pootaardappelen (onderdeel van handelsgroep 07) bedroeg in 2021 ongeveer 1,3 miljoen euro.

Tabel 3.1 Exportwaarde van Nederland naar Oekraïne, in miljoen euro (in afnemend belang, nummers conform indeling in Comext)

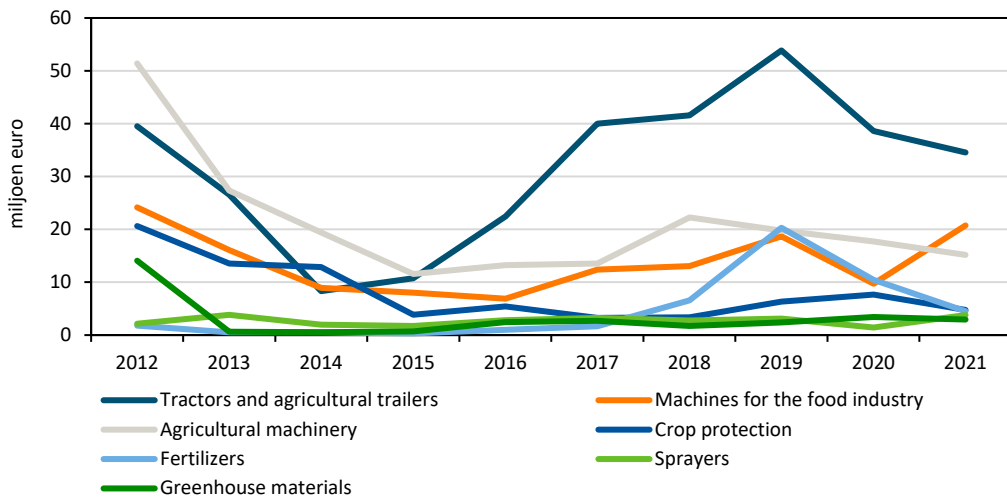
	2012	2015	2019	2020	2021
18 - Cocoa and cocoa preparations	49,3	34,1	88,0	87,5	86,6
06 - Live trees and other plants; bulbs, roots and the like; cut flowers and ornamental foliage	50,7	37,5	51,2	53,0	69,5
24 - Tobacco and manufactured tobacco substitutes	2,6	2,8	43,8	47,0	40,8
04 - Dairy produce; birds' eggs; natural honey; edible products of animal origin, not elsewhere specified or included	6,5	1,5	19,2	22,1	33,4
08 - Edible fruit and nuts; peel of citrus fruits or melons	11,5	4,1	19,2	23,1	29,5
21 - Miscellaneous edible preparations	10,5	11,0	17,3	18,3	21,4
12 - Oilseeds and oleaginous fruits; miscellaneous grains, seeds and fruit; industrial or medicinal plants; straw and fodder	16,9	13,9	17,0	18,3	17,6
19 - Preparations of cereals, flour, starch or milk; pastrycooks' products	7,4	4,2	9,8	12,6	13,4
20 - Preparations of vegetables, fruit, nuts or other parts of plants	6,4	6,6	7,1	7,7	11,3
02 - Meat and edible meat offal	15,2	5,5	7,8	8,1	10,5
07 - Edible vegetables and certain roots and tubers	9,9	3,9	9,8	15,6	10,5
23 - Residues and waste from the food industries; prepared animal fodder	2,7	3,5	10,5	11,8	9,9
03 - Fish and crustaceans, molluscs and other aquatic invertebrates	0,4	3,8	9,3	6,8	9,0
09 - Coffee, tea, mate and spices	5,3	8,1	10,1	6,7	8,3
Rest - Other agricultural goods	6,6	4,7	8,3	7,3	8,3
22 - Beverages, spirits and vinegar	17,3	5,0	6,7	7,9	8,2
17 - Sugars and sugar confectionery	0,6	6,8	2,8	2,8	3,0
01 - Animals	0,7	0,5	1,0	2,1	1,4
11 - Products of the milling industry; malt; starches; inulin; wheat gluten	0,4	0,2	0,4	0,5	0,9
13 - Lac; gums, resins and other vegetable saps and extracts	0,5	0,6	0,5	0,6	0,8
15 - Animal or vegetable fats and oils and their cleavage products; prepared edible fats; animal or vegetable waxes	4,4	2,6	3,4	3,3	0,2
16 - Preparations of meat, of fish or of crustaceans, molluscs or other aquatic invertebrates	0,0	0,0	0,1	0,1	0,2
10 - Cereals	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
14 - Vegetable plaiting materials; vegetable products not elsewhere specified or included	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1
05 - Products of animal origin, not elsewhere specified or included	0,3	1,4	0,2	0,1	0,1

Bron: Eurostat, Comext, bewerking Wageningen Economic Research.

Export tertiaire agrarische goederen

De totale exportwaarde van tertiaire agrarische goederen fluctueert in de periode 2012-2021 sterk. In 2012 was de waarde 150 miljoen euro, deze was gedaald tot 37 miljoen euro in 2015. In 2021 was de waarde 88 miljoen euro.

Bij de tertiaire agrarische goederen export ging het in 2021 vooral om tractoren met 39% van de totale tertiaire agrarische handel (Figuur 3.2). Daarnaast hadden machines voor de voedselindustrie (24%) en andere agrarische machines (17%) die naar Oekraïne werden geëxporteerd ook een groot aandeel.

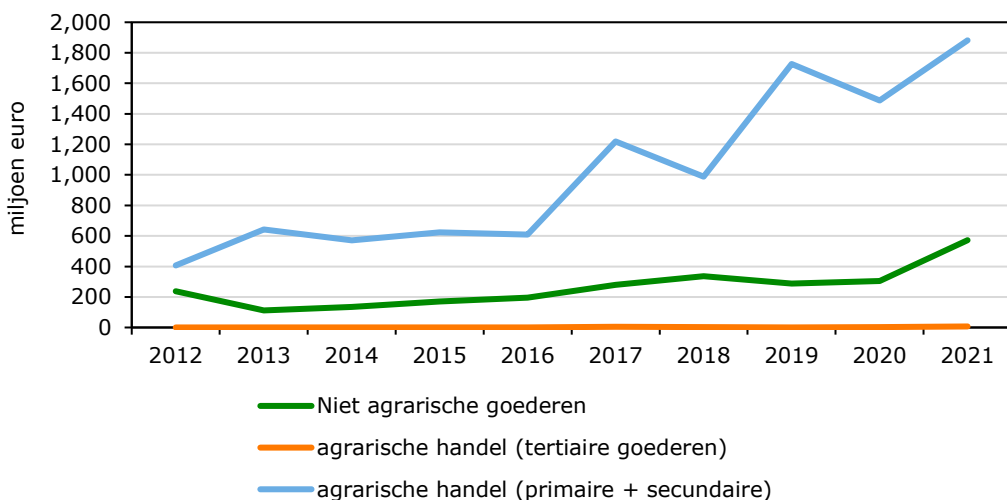

Figuur 3.2 Export tertiaire goederen naar Oekraïne

Bron: Eurostat, Comext, bewerking Wageningen Economic Research.

Importwaarde

De totale importwaarde vanuit Oekraïne bedraagt voor Nederland een kleine 2,5 miljard euro (Figuur 3.3). De totale importwaarde bestaat voor 1,8 miljard euro uit primaire en secundaire agrarische goederen, voor 572 miljoen euro uit niet-agrarische goederen en 7 miljoen euro uit tertiaire agrarische goederen.

Figuur 3.3 Importwaarde Oekraïne-Nederland in miljoen euro

Bron: Eurostat, Comext, bewerking Wageningen Economic Research.

De importwaarde is sinds 2012 sterk toegenomen. Vooral in de periode 2016-2017 was er een sterke sprong: de totale import steeg van 805 miljoen naar 1,5 miljard euro. Daarna groeide de import met 'ups and downs' naar 2,5 miljard in 2021. De sterk toegenomen invoer van primaire en secundaire agrarische goederen was verantwoordelijk voor deze stijging.

Het aandeel van Oekraïne in de totale import van Nederland bedraagt in 2020 ongeveer 0,3%. Het aandeel niet-agrarische goederen en tertiaire agrarische goederen is 0,1%. Voor primaire en secundaire agrarische goederen bedraagt het aandeel 2,1%.

Import primaire en secundaire agrarische goederen

De importwaarde van primaire en secundaire agrarische goederen bedraagt in 2021 1,8 miljard euro. De belangrijkste goederen die Nederland uit Oekraïne betreft zijn:

- Dierlijke en plantaardige vetten en oliën, ter waarde van 697 miljoen euro
- Granen, ter waarde van 548 miljoen euro
- Oliezaden, ter waarde van 430 miljoen euro
- Vlees en restproducten; ter waarde van 106 miljoen euro.

De importwaarden van andere producten liggen ruim onder de 100 miljoen euro (Tabel 3.2).

Bij dierlijke en plantaardige vetten gaat het vooral om zonnebloemolie. Van de 696,5 miljoen euro importwaarde uit de handelsgroep dierlijke en plantaardige oliën in 2021 vertegenwoordigt de handel in zonnebloemolie een waarde van 599 miljoen euro. Kool- en raapzaad olie volgt met 75 miljoen euro.

Daarnaast is katoenzaadolie met 24 miljoen euro aan waarde een belangrijk importproduct. Als het gaat om granen, dan komt er voor een bedrag van 537 miljoen euro aan mais uit Oekraïne naar Nederland in 2021. Voor wat betreft oliezaden zijn belangrijke producten kool- en raapzaad (349 miljoen euro) en sojabonen (77,5 miljoen euro) belangrijke importgoederen.

Vlees en vleesproducten met een waarde van 106 miljoen euro betreft vooral de import van pluimveevlees.

In de handelsgroep 23 gaat het vooral om oliekoeken voor veevoer (36 miljoen). Met betrekking tot fruit (en noten) zijn het vooral walnoten (7,5 miljoen) en bevroren bessen zoals frambozen, bramen, moerbeien, loganbessen, zwarte, witte of rode aalbessen (2,5 miljoen) die van belang zijn.

Tabel 3.2 Importwaarde Nederland uit Oekraïne, in miljoen euro (in afnemend belang, nummers conform indeling in Comext)

	2012	2015	2019	2020	2021
15 - Animal or vegetable fats and oils and their cleavage products; prepared edible fats; animal or vegetable waxes	94,8	134,8	403,9	477,8	696,5
10 - Cereals	137,3	340,7	733,3	552,3	548,4
12 - Oilseeds and oleaginous fruits; miscellaneous grains, seeds and fruit; industrial or medicinal plants; straw and fodder	112,4	45,3	372,7	282,9	430,4
02 - Meat and edible meat offal	0,0	39,4	101,7	93,0	106,2
23 - Residues and waste from the food industries; prepared animal fodder	40,3	28,8	67,9	31,3	40,9
Rest - Other agricultural goods	12,5	18,6	22,2	24,0	25,7
08 - Edible fruit and nuts; peel of citrus fruits or melons	3,9	6,2	9,2	10,5	14,2
07 - Edible vegetables and certain roots and tubers	2,8	0,4	2,2	1,0	3,3
20 - Preparations of vegetables, fruit, nuts or other parts of plants	0,0	3,3	3,6	3,1	3,2
19 - Preparations of cereals, flour, starch or milk; pastrycooks' products	0,1	0,8	0,5	1,7	2,7
04 - Dairy produce; birds' eggs; natural honey; edible products of animal origin, not elsewhere specified or included	0,0	0,0	4,2	0,2	1,8
03 - Fish and crustaceans, molluscs and other aquatic invertebrates	0,0	0,1	0,5	1,1	1,7
18 - Cocoa and cocoa preparations	0,0	0,1	1,7	1,3	1,3
05 - Products of animal origin, not elsewhere specified or included	0,0	0,0	0,0	1,7	1,1
22 - Beverages, spirits and vinegar	0,2	0,2	0,1	0,6	0,9
16 - Preparations of meat, of fish or of crustaceans, molluscs or other aquatic invertebrates	0,0	1,5	0,2	2,3	0,8
11 - Products of the milling industry; malt; starches; inulin; wheat gluten	1,3	1,8	1,0	0,9	0,7
17 - Sugars and sugar confectionery	0,0	0,0	0,1	0,3	0,6
21 - Miscellaneous edible preparations	0,4	0,4	1,5	1,3	0,6
09 - Coffee, tea, mate and spices	0,2	0,4	0,4	0,4	0,3
14 - Vegetable plaiting materials; vegetable products not elsewhere specified or included	0,4	0,2	0,1	0,1	0,1
06 - Live trees and other plants; bulbs, roots and the like; cut flowers and ornamental foliage	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
24 - Tobacco and manufactured tobacco substitutes	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
01 - Animals	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
13 - Lac; gums, resins and other vegetable saps and extracts	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Bron: Eurostat, Comext, bewerking Wageningen Economic Research.

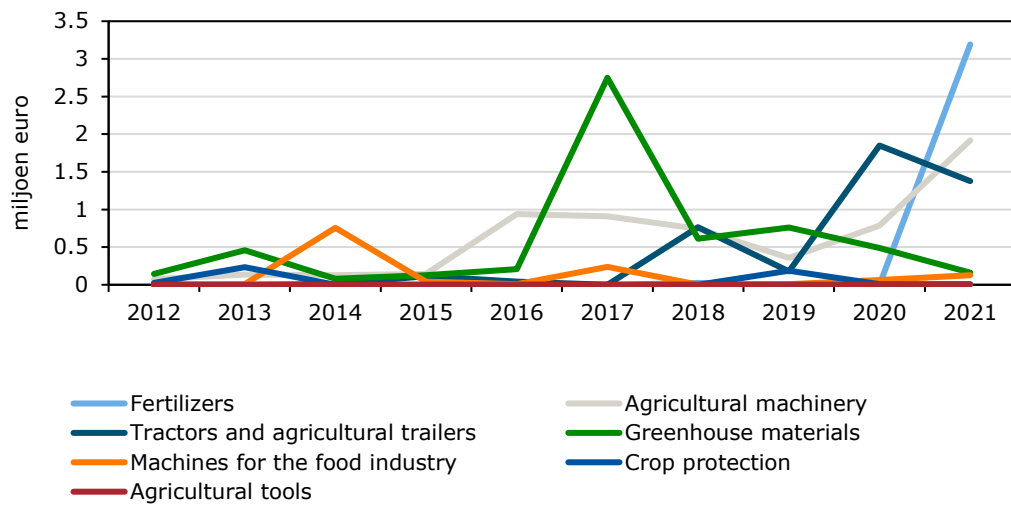
Belang import vanuit Oekraïne

Voor een aantal handelsgroepen is het aandeel van de import vanuit Oekraïne aanzienlijk. Zo gaat het bij handelsgroep 15 (animal & vegetable fats and oils) over 8% van de totaal in Nederland geïmporteerde waarde van de dierlijke en plantaardige oliën, die Nederland in 2020. Voor wat betreft granen was het aandeel uit Oekraïne ruim 19%. Voor oliezaden gaat het om ruim 6% van het totaal aan oliezaden dat Nederland importeert.

Voor vlees gaat het om ongeveer 2,4% van het totaal aan geïmporteerde waarde. Tot slot gaat het bij veevoer ongeveer om 1% van de totale importwaarde. Bij andere handelsgroepen gaat het om minder dan 1%.

Import tertiaire agrarische goederen

De import van tertiaire goederen bedraagt nog geen 7 miljoen euro in 2022 en fluctueert sterk per jaar (Figuur 3.4). In 2021 werd er voor ruim 3 miljoen euro aan meststoffen geïmporteed. Dat was in de periode 2012-2021 niet eerder voorgekomen. Ook werd voor bijna 2 miljoen euro aan agrarische machines en 1,3 miljoen euro aan tractoren geïmporteed in 2021.

Figuur 3.4 Importwaarde van Oekraïne naar Nederland van tertiaire agrarische goederen, in miljoen euro
 Bron: Eurostat, Comext, bewerking Wageningen Economic Research.

3.2 Handel tussen Nederland en Rusland

Samenvatting

De totale exportwaarde van Nederland naar Rusland bedraagt in 2021 7,6 miljard euro. Ongeveer 6 miljard euro aan waarde was in 2021 van niet-agrarische oorsprong.

Ruim 1 miljard euro betrof agrarische primaire of secundaire goederen. Ongeveer 550 miljoen euro betrof tertiaire agrarische goederen.

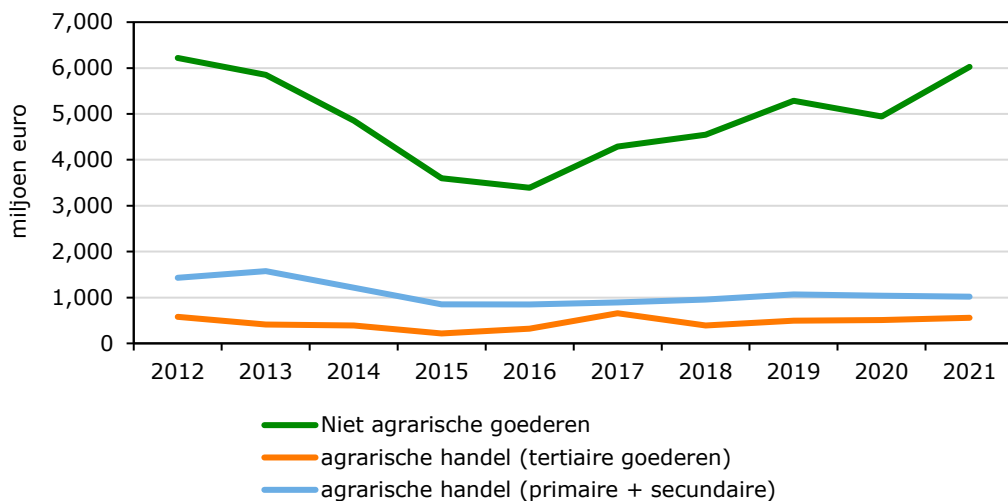
De belangrijkste agrarische exportproducten in 2021 zijn sierteeltproducten, cacao, oliezaden, fruit (wederuitvoer en doorvoer) en overige producten voor menselijke consumptie. In aandelen van de totale Nederlandse export per product is de export naar Rusland beperkt: voor sierteeltproducten 3,3% en voor de rest tussen de 1-2%.

De totale importwaarde vanuit Rusland bedraagt voor Nederland 24,1 miljard euro. Hiervan zijn 23,5 miljard euro niet-agrarische goederen (energie). Nederland importeert uit Rusland voor 458 miljoen euro aan primaire en secundaire agrarische goederen. De import van Nederland uit Rusland aan tertiaire agrarische goederen bedraagt een kleine 100 miljoen euro.

De belangrijkste agrarische importproducten in 2021 zijn vis, overige agrarische goederen, en daarnaast meststoffen.

Totale export

De totale exportwaarde van Nederland naar Rusland bedraagt in 2021 7,6 miljard euro. Het grootste deel, ongeveer 6 miljard euro aan waarde, was in 2021 van niet-agrarische oorsprong. Ruim 1 miljard euro betrof agrarische primaire of secundaire goederen. Ongeveer 550 miljoen euro betrof tertiaire agrarische goederen (Figuur 3.5).

Figuur 3.5 Export van Nederland naar Rusland

Bron: Eurostat, Comext, bewerking Wageningen Economic Research.

Ook hier daalde de export sterk na 2014 tot een dieptepunt in 2016 met een waarde van 4,6 miljard euro. De oorzaak van deze sterke daling zijn de wederzijdse handelssancties. Na de onrusten op de Krim werden aan weerszijde beperkingen in het handelsverkeer opgelegd. De primaire en secundaire agrarische handel schommelde minder sterk. Maar ook hier waren 2015 en 2016 dieptepunten met een waarde van ongeveer 850 miljoen euro. De waarde primaire en secundaire agrarische goederen in 2021 ligt met 1 miljard euro nog steeds lager dan in 2012 toen voor 1,4 miljard euro aan primaire en secundaire goederen werd geëxporteerd naar Rusland.

De totale exportwaarde van alle goederen naar Rusland is ongeveer 1,1% van de totale exportwaarde van Nederland. Voor niet-agrarische goederen bedraagt dat percentage in 2020 1%. Ditzelfde percentage is van toepassing op het aandeel van de primaire en secundaire agrarische goederen. Voor de tertiaire agrarische goederen is dat met 3,7% wat hoger.

Export primaire en secundaire agrarische goederen

De laatste drie jaren is de export van primaire en secundaire agrarische goederen stabiel rond 1 miljard euro. In 2021 bedroeg de exportwaarde 1,0 miljard euro. De belangrijkste handelsgroep betreft de sierteelt (bloemen, planten, bomen en bollen) met 344 miljoen euro aan exportwaarde (Tabel 3.3). Een groep met *Overige agrarische producten* volgt met 88 miljoen euro. Cacao, oliezaden, fruit (wederuitvoer en doorvoer) en overige producten voor menselijke consumptie hebben een exportwaarde van ongeveer 70 miljoen euro.

Tabel 3.3 Exportwaarde primaire en secundaire agrarische goederen van Nederland naar Rusland, in miljoen euro (in afnemend belang, nummers conform indeling in Comext)

	2012	2015	2019	2020	2021
06 - Live trees and other plants; bulbs, roots and the like; cut flowers and ornamental foliage	367,2	196,1	323,6	324,0	344,0
Rest - Other agricultural goods	55,1	65,5	66,5	65,0	88,4
18 - Cocoa and cocoa preparations	68,6	57,6	56,4	67,9	79,7
12 - Oilseeds and oleaginous fruits; miscellaneous grains, seeds and fruit; industrial or medicinal plants; straw and fodder	102,1	47,7	69,8	79,0	78,2
08 - Edible fruit and nuts; peel of citrus fruits or melons	58,0	52,9	69,6	57,8	73,2
21 - Miscellaneous edible preparations	66,9	39,5	56,7	53,2	66,7
19 - Preparations of cereals, flour, starch or milk; pastrycooks' products	53,5	62,3	75,1	70,1	51,2
20 - Preparations of vegetables, fruit, nuts or other parts of plants	41,0	38,4	47,0	42,8	47,8
23 - Residues and waste from the food industries; prepared animal fodder	126,6	61,7	73,4	66,1	46,3
22 - Beverages, spirits and vinegar	18,5	15,8	28,8	26,2	27,2
09 - Coffee, tea, mate and spices	4,8	1,8	14,4	16,5	24,5
01 - Animals	16,3	33,8	33,6	15,8	18,7
15 - Animal or vegetable fats and oils and their cleavage products; prepared edible fats; animal or vegetable waxes	79,7	51,6	8,5	17,5	15,6
07 - Edible vegetables and certain roots and tubers	64,1	38,0	26,4	26,7	14,8
24 - Tobacco and manufactured tobacco substitutes	4,5	3,0	32,6	39,6	12,6
04 - Dairy produce; birds' eggs; natural honey; edible products of animal origin, not elsewhere specified or included	187,4	75,0	67,1	55,8	11,1
17 - Sugars and sugar confectionery	11,2	5,0	6,2	7,0	8,3
11 - Products of the milling industry; malt; starches; inulin; wheat gluten	2,4	2,8	6,8	6,1	7,3
13 - Lac; gums, resins and other vegetable saps and extracts	3,3	2,5	1,9	2,6	3,6
05 - Products of animal origin, not elsewhere specified or included	3,5	0,9	1,9	1,1	1,1
10 - Cereals	0,0	0,0	0,0	0,7	0,5
03 - Fish and crustaceans, molluscs and other aquatic invertebrates	4,3	0,0	0,1	0,0	0,1
14 - Vegetable plaiting materials; vegetable products not elsewhere specified or included	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0
16 - Preparations of meat, of fish or of crustaceans, molluscs or other aquatic invertebrates	5,8	0,0	0,0	0,1	0,0
02 - Meat and edible meat offal	83,4	1,3	0,0	0,0	0,0

Bron: Eurostat, Comext, bewerking Wageningen Economic Research.

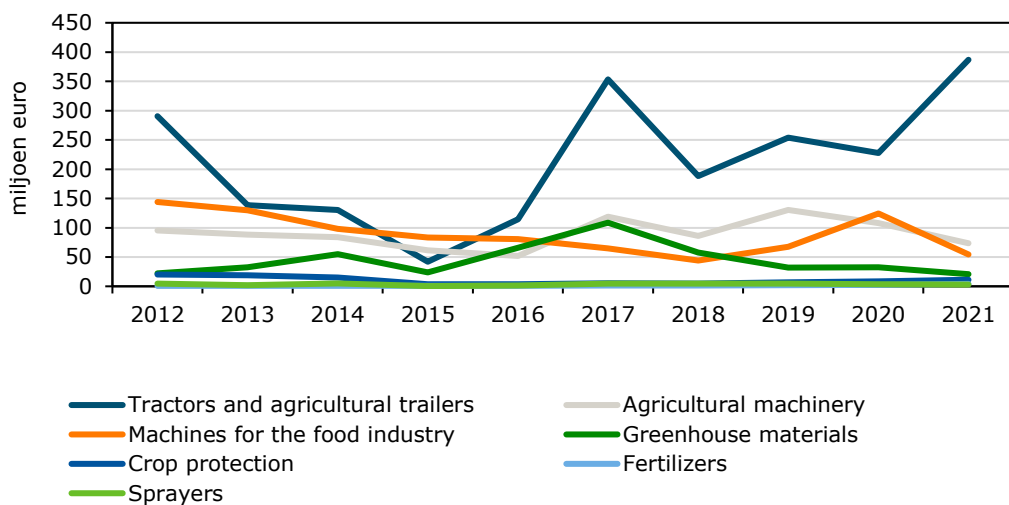
De exportwaarde van de sierteelt naar Rusland is ongeveer 3,3% van de totale exportwaarde van Nederland van sierteeltproducten. Voor de *Overige agrarische producten* is dat 1,7% en voor cacao 1,5%. Voor oliezaden betreft dat 2% van het totaal. Een dergelijk percentage komt alleen terug in twee handelsgroepen: *24 tabak* en *13 harsen en gommen en plantensappen*. Bij andere handelsgroepen is het belang kleiner.

Verder ingezoomd naar een lager detailniveau:

- Het gaat bij *sierteelproducten* vooral om snijbloemen (243 miljoen euro), voor planten en bomen gaat het in 2021 om 54 miljoen euro en voor bollen om 31 miljoen euro.
- Bij de *overige agrarische goederen* gaat het om industriële vet-alcoholen, grond- en reukstoffen voor de drankenindustrie en zetmeel. Bij cacao gaat het met name om cacao-poeder (38 miljoen euro).
- Voor wat betreft *handelsgroep 12* gaat het vooral om groentezaden; 71 miljoen euro aan exportwaarde.
- Bij *fruit* gaat het om doorvoer van avocado's (10 miljoen euro) en guaves/mangos/mangosteens.
- Extracten, essences en concentraten, van thee of van maté uit *handelsgroep 21* is met 16 miljoen euro daar een belangrijk handelsgoed.
- Uit *handelsgroep 19* is kindervoeding met 44 miljoen euro een belangrijk exportproduct.
- Uit *handelsgroep 20* zijn het vooral de bevroren aardappelen die een belangrijk aandeel hebben in de totale groep namelijk 19 miljoen euro.
- Honden- en kattenvoer met een waarde van 17 miljoen en andere diervoeders met een waarde van 28,5 miljoen euro zijn belangrijke producten uit *handelsgroep 23*.
- Pootaardappelen (onderdeel van *handelsgroep 07*) had een exportwaarde van een kleine 1,5 miljoen euro in 2021.

Export tertiaire agrarische goederen

Voor wat betreft tertiaire goederen gaat de export vooral om goederen zoals tractoren (Figuur 3.6). Tractoren vertegenwoordigen een waarde van 370 miljoen euro (70% van het totaal van de tertiaire goederen). Van de door Nederland geëxporteerde agrarische machines ging in 2021 voor ongeveer 13% (73 miljoen euro) naar Rusland. Ongeveer 54 miljoen euro aan machines voor de voedingsindustrie en voor een kleine 21 miljoen aan kasmaterialen zijn naar Rusland geëxporteerd. Dit is respectievelijk 10% en 4% van de totale export van deze productgroepen.

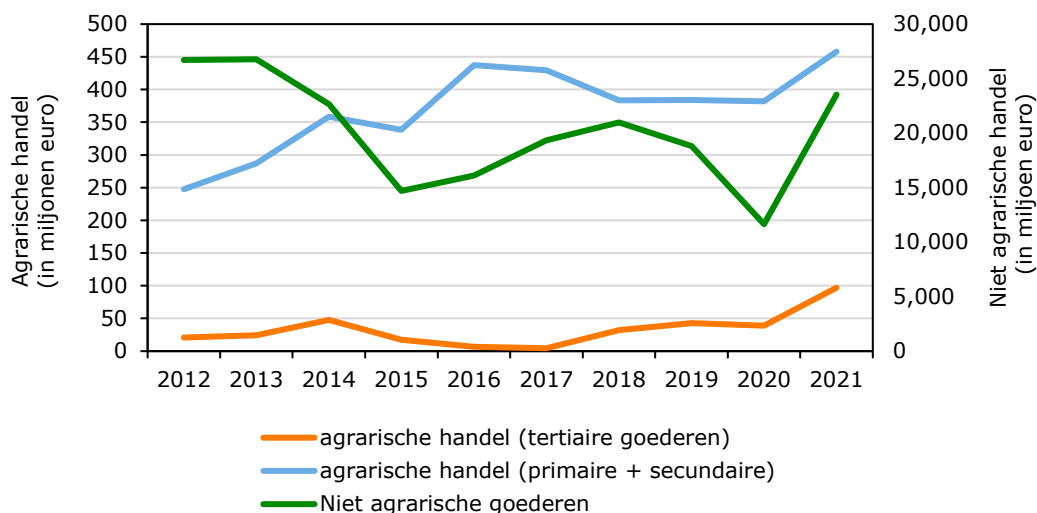
Figuur 3.6 Export tertiaire agrarische goederen naar Rusland

Bron: Eurostat, Comext, bewerking Wageningen Economic Research.

Ook in de export van tertiaire agrarische goederen is een dip waarneembaar in het jaar 2015. Toen bedroeg de exportwaarde slechts 216 miljoen euro. In 2020 is de exportwaarde nagenoeg terug op het niveau van 2012, toen de exportwaarde 580 miljoen euro betrof.

Importwaarde

De importwaarde van Rusland wordt gedomineerd door niet-agrarische goederen (Figuur 3.7). Van de in totaal 24,1 miljard euro aan importwaarde zijn 23,5 miljard euro niet-agrarische goederen (voornamelijk energie). De importwaarde van primaire en secundaire agrarische goederen bedraagt 458 miljoen euro en de importwaarde van tertiaire agrarische goederen is ongeveer 100 miljoen euro.

Figuur 3.7 Importwaarde van Rusland naar Nederland, in miljoen euro

Bron: Eurostat, Comext, bewerking Wageningen Economic Research.

Van alle in Nederland geïmporteerde goederen kwam in 2020 ongeveer 2,3% uit Rusland. Dit percentage was in alle eerder jaren enkele procenten hoger. Voor niet-agrarisch goederen is het percentage met 2,6% net iets hoger. De importwaarde van primaire en secundaire goederen was 0,5% van de totale importwaarde van deze groep. Voor tertiaire agrarische goederen is het aandeel met 0,7% ook zeer beperkt.

Import primaire en secundaire agrarische goederen

De importwaarde van primaire en secundaire agrarische goederen uit Rusland bedraagt in 2021 zo'n 458 miljoen euro (Tabel 3.4). Hiervan komt 186 miljoen uit de handelsgroep *overige agrarische goederen*. Daarnaast is vis een belangrijk importproduct uit Rusland: in 2021 is in totaal voor 164 miljoen euro aan vis geïmporteerd. Daarnaast zijn er nog de 3 productgroepen, *dierlijke en plantaardige oliën, oliezaden en veevoeder*, met ongeveer 23 miljoen euro relatief belangrijk.

Vooraf het aandeel vis is met 6% van de totale import aan vis in Nederland van belang. De *overige agrarische producten* uit Rusland hebben een aandeel van 2% op de totale importwaarde van die productgroep. Alleen veevoeder komt van alle andere handelsgroepen nog boven een importaandeel van 1% uit.

Een gedeelte van de houtimport valt onder de agrarische definitie. In totaal is uit deze handelsgroep in 2021 voor 180 miljoen euro geïmporteerd. Verder ingezoomd naar een lager detailniveau zijn houten pallets, die in de distributiesector van groot belang zijn, met 79 miljoen euro aan handelswaarde een belangrijk product.

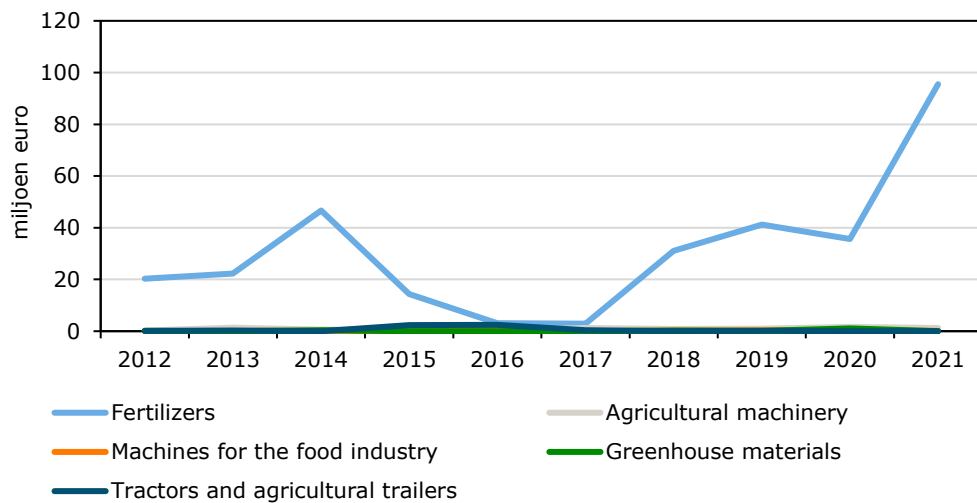
Tabel 3.4 Importwaarde primaire en secundaire agrarische goederen van Nederland uit Rusland, in miljoen euro (in afnemend belang, nummers conform indeling in Comext)

	2012	2015	2019	2020	2021
Rest - Other agricultural goods	53,5	64,6	85,2	93,5	186,1
03 - Fish and crustaceans, molluscs and other aquatic invertebrates	111,9	210,6	208,7	186,5	164,3
15 - Animal or vegetable fats and oils and their cleavage products; prepared edible fats; animal or vegetable waxes	23,9	4,8	22,8	24,5	23,6
12 - Oilseeds and oleaginous fruits; miscellaneous grains, seeds and fruit; industrial or medicinal plants; straw and fodder	3,6	12,8	18,1	9,5	23,4
23 - Residues and waste from the food industries; prepared animal fodder	1,2	6,5	21,2	34,4	23,2
18 - Cocoa and cocoa preparations	1,7	2,9	7,5	12,7	11,0
21 - Miscellaneous edible preparations	0,5	0,1	1,5	0,4	7,3
10 - Cereals	30,7	29,3	6,3	5,0	4,5
07 - Edible vegetables and certain roots and tubers	12,3	0,1	4,8	4,5	4,4
22 - Beverages, spirits and vinegar	1,4	2,7	1,2	2,3	3,5
17 - Sugars and sugar confectionery	5,3	2,7	2,4	2,6	2,8
05 - Products of animal origin, not elsewhere specified or included	0,0	0,1	3,6	2,8	1,6
09 - Coffee, tea, mate and spices	0,1	0,4	0,3	0,5	0,7
16 - Preparations of meat, of fish or of crustaceans, molluscs or other aquatic invertebrates	0,0	0,1	0,2	0,7	0,5
19 - Preparations of cereals, flour, starch or milk; pastrycooks' products	0,0	0,0	0,1	2,3	0,2
01 - Animals	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2
06 - Live trees and other plants; bulbs, roots and the like; cut flowers and ornamental foliage	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1
14 - Vegetable plaiting materials; vegetable products not elsewhere specified or included	0,2	0,2	0,0	0,0	0,1
11 - Products of the milling industry; malt; starches; inulin; wheat gluten	0,0	0,1	0,2	0,0	0,1
24 - Tobacco and manufactured tobacco substitutes	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1
20 - Preparations of vegetables, fruit, nuts or other parts of plants	0,0	0,2	0,0	0,0	0,1
08 - Edible fruit and nuts; peel of citrus fruits or melons	1,2	0,4	0,0	0,0	0,0
04 - Dairy produce; birds' eggs; natural honey; edible products of animal origin, not elsewhere specified or included	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
13 - Lac; gums, resins and other vegetable saps and extracts	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
02 - Meat and edible meat offal	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Bron: Eurostat, Comext, bewerking Wageningen Economic Research.

Import tertiaire agrarische goederen

Het belangrijkste importproduct vanuit Rusland uit de tertiaire agrarische goederen zijn meststoffen. Van de 97 miljoen euro aan importwaarde uit deze groep is 95 miljoen euro in 2021 gealloceerd aan de meststoffen. De meststoffenimport steeg het laatste jaar sterk. In 2020 was de waarde nog 36 miljoen euro (Figuur 3.8).

Figuur 3.8 Importwaarde van Rusland naar Nederland van tertiaire agrarische goederen, in miljoen euro
 Bron: Eurostat, Comext, bewerking Wageningen Economic Research.

3.3 Handel tussen Nederland en Belarus

Samenvatting

Nederland exporteert 230 miljoen euro naar Belarus en de import uit dat land bedraagt 255 miljoen. De handel tussen beide landen is dus nagenoeg in balans.

Voor beide stromen is de waarde van niet-agrarische goederen het hoogst.

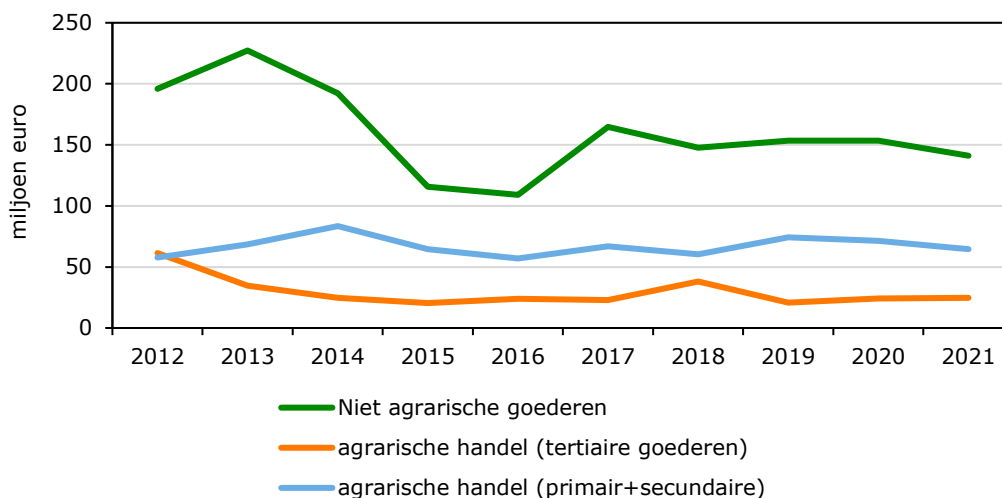
Bij de export naar Belarus gaat het om 89 miljoen euro aan agrarische goederen waarvan 64 miljoen primaire en secundaire goederen zijn.

De belangrijkste productgroep die naar Belarus wordt geëxporteerd zijn sierteeltproducten. Daarna volgen fruit, oliezaden en groente (waaronder ook aardappelen).

De waarde van de import van primaire en secundaire agrarische goederen was 62 miljoen in 2021. Tertiaire goederen worden nauwelijks geïmporteerd. De importwaarde bedroeg 5 miljoen euro in 2020. Het gaat vooral om producten uit de overige agrarische goederen. Andere belangrijke handelsgroepen zijn dierlijke en plantaardige oliën, groente en cacao.

Exportwaarde

De exportwaarde van Nederland naar Belarus bedroeg in 2021 zo'n 230 miljoen euro. Hierbij gaat het om 141 miljoen niet-agrarische goederen, 64 miljoen euro aan primaire en secundaire goederen en voor 25 miljoen euro aan tertiaire agrarische goederen (Figuur 3.9).

Figuur 3.9 Export van Nederland naar Belarus

Bron: Eurostat, Comext, bewerking Wageningen Economic Research.

De export naar Belarus was voor 2014 hoger dan daarna. De export piekte in de getoonde periode in 2013 met 331 miljoen euro, waarna er een sterk verval was. In 2016 was de exportwaarde op een dieptepunt met 190 miljoen euro. Daarna was er een voorzichtig herstel tot aan 2020. In 2021 daalde de exportwaarde beperkt.

De aandelen in de totale exportwaarde van Nederland naar Belarus zijn zeer beperkt. Voor alle goederen gaat het om 0,04%. Als dit wordt uitgesplitst naar niet-agrarische goederen (0,03%), primaire en secundaire agrarische goederen (0,1%) en tertiaire goederen (0,2%), dan blijkt die laatste groep relatief gezien de belangrijkste.

Export primaire en secundaire agrarische goederen

De exportwaarde van Nederland naar Belarus voor primaire en secundaire agrarische goederen bedroeg in 2021 zo'n 64 miljoen euro. Dit is ongeveer ook het gemiddelde in de periode 2012-2021. In 2014 was er een piek met een exportwaarde van bijna 84 miljoen euro (Tabel 3.5).

Sierteeltproducten (zoals bloemen, planten en bomen en bollen) zijn de belangrijkste producten die naar Belarus worden geëxporteerd. Daarna volgen fruit, oliezaden en AGF-producten. Dit zijn relatief beperkte bedragen gezien de totale export van deze goederen vanuit Nederland.

Tabel 3.5 Exportwaarde primaire en secundaire agrarische goederen, Nederland-Belarus, in miljoen euro (in afnemend belang, nummers conform indeling in Comext)

	2012	2015	2019	2020	2021
06 - Live trees and other plants; bulbs, roots and the like; cut flowers and ornamental foliage	9,5	14,9	20,5	21,2	16,4
08 - Edible fruit and nuts; peel of citrus fruits or melons	9,0	11,1	11,5	12,0	10,9
12 - Oilseeds and oleaginous fruits; miscellaneous grains, seeds and fruit; industrial or medicinal plants; straw and fodder	5,4	7,8	7,9	7,3	7,9
07 - Edible vegetables and certain roots and tubers	12,5	16,6	15,8	10,9	6,5
23 - Residues and waste from the food industries; prepared animal fodder	9,2	4,6	3,9	5,0	4,5
18 - Cocoa and cocoa preparations	0,2	0,8	1,9	2,8	3,6
09 - Coffee, tea, mate and spices	0,1	0,0	2,2	2,5	3,5
21 - Miscellaneous edible preparations	0,5	1,1	2,6	2,7	3,0
03 - Fish and crustaceans, molluscs and other aquatic invertebrates	0,6	1,5	2,5	1,3	2,1
04 - Dairy produce; birds' eggs; natural honey; edible products of animal origin, not elsewhere specified or included	0,1	0,1	0,5	1,0	2,1
02 - Meat and edible meat offal	2,7	0,2	0,0	0,4	1,4
20 - Preparations of vegetables, fruit, nuts or other parts of plants	0,8	0,6	1,0	0,9	1,1
Rest - Other agricultural goods	1,6	0,5	1,0	1,0	0,7
22 - Beverages, spirits and vinegar	0,2	1,7	0,9	0,5	0,3
15 - Animal or vegetable fats and oils and their cleavage products; prepared edible fats; animal or vegetable waxes	0,8	0,6	0,6	1,0	0,2
01 - Animals	1,1	0,4	0,5	0,0	0,1
19 - Preparations of cereals, flour, starch or milk; pastrycooks' products	0,7	1,0	0,9	0,8	0,1
14 - Vegetable plaiting materials; vegetable products not elsewhere specified or included	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
17 - Sugars and sugar confectionery	1,1	0,4	0,0	0,1	0,0
05 - Products of animal origin, not elsewhere specified or included	1,1	0,0	0,1	0,0	0,0
24 - Tobacco and manufactured tobacco substitutes	0,1	0,6	0,1	0,0	0,0
11 - Products of the milling industry; malt; starches; inulin; wheat gluten	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0
13 - Lac; gums, resins and other vegetable saps and extracts	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
10 - Cereals	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
16 - Preparations of meat, of fish or of crustaceans, molluscs or other aquatic invertebrates	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

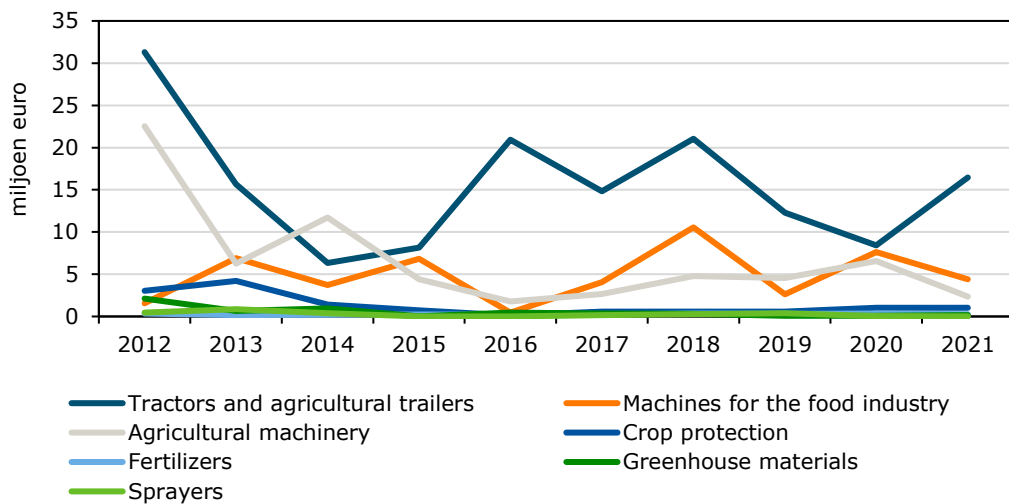
Bron: Eurostat, Comext, bewerking Wageningen Economic Research.

Het aandeel van de export naar Belarus in de totale export van sierteeltproducten is beperkt. Slechts 0,2% van de totale exportwaarde van sierteeltproducten in 2020 ging naar Belarus. Het aandeel bij andere handelsgroepen is van vergelijkbare omvang. Een specifiek product dat genoemd moet worden is de export van pootaardappelen. Deze bedroeg in 2021 ongeveer 655 duizend euro.

Export tertiaire agrarische goederen

De belangrijkste tertiaire agrarische goederen die worden geëxporteerd naar Belarus zijn tractoren, machines voor de voedselindustrie en andere agrarische machines. Daarnaast werd in 2021 nog voor 1 miljoen gewasbeschermingsmiddelen geëxporteerd. Andere tertiaire goederen zijn van minder belang. Sinds 2014

ligt de exportwaarde van deze producten rond de 24 miljoen euro, met een eenmalige uitschieter in 2018 naar 37 miljoen euro (Figuur 3.10).

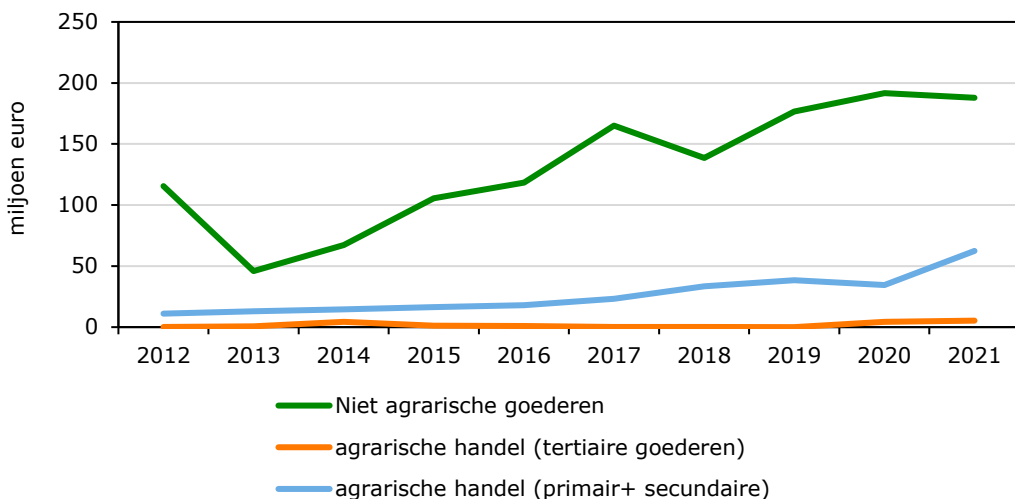

Figuur 3.10 Export tertiaire agrarische goederen naar Belarus
Bron: Eurostat, Comext, bewerking Wageningen Economic Research

Importwaarde

De waarde van de import uit Belarus naar Nederland bedraagt in 2021 een kleine 256 miljoen euro. In deze overzichtperiode was de importwaarde niet eerder zo hoog. De importwaarde groeide vooral bij de niet-agrarische goederen (Figuur 3.11).

De importwaarde van niet-agrarische goederen bedraagt 188 miljoen in 2021, van primaire en secundaire agrarische goederen werd 62 miljoen geïmporteerd in 2021. Tertiaire goederen worden nauwelijks geïmporteerd. De importwaarde bedroeg 5 miljoen euro in 2020.

Figuur 3.11 Importwaarde Belarus-Nederland
Bron: Eurostat, Comext, bewerking Wageningen Economic Research.

De importwaarden zijn relatief klein. Ook het aandeel van Belarus in de totale import van Nederland is klein. Ongeveer 0,04% van de totale import aan goederen komt uit Belarus. Uitgesplitst gaat het om 0,04% voor

niet-agrarische goederen, 0,05% voor primaire en secundaire goederen en 0,08% voor tertiaire agrarische goederen.

Import primaire en secundaire agrarische goederen

Uit Belarus werd in 2021 voor ongeveer 62 miljoen euro aan primaire en secundaire goederen geïmporteerd. Het gaat dan vooral (77%) om producten die zijn gegroepeerd in de overige agrarische goederen. Andere belangrijke handelsgroepen zijn dierlijke en plantaardige oliën, groente en cacao (Tabel 3.6).

Ongeveer 0,6% van de totale import van overige agrarische goederen van Nederland komt uit Belarus. Voor andere handelsgroepen is dat nog lager.

Veder ingezoomd op een lager detailniveau is duidelijk dat de import van hout een belangrijk product is. Van de overige agrarische goederen groep bestaat ruim 44 miljoen uit hout-import.⁴ Daarnaast kwam in 2021 voor 17 miljoen euro aan kool- en raapzaad uit Belarus. Van groenten is het belangrijkste importproduct cantharellen met 1,8 miljoen aan importwaarde.

Tabel 3.6 Importwaarde primaire en secundaire agrarische goederen, Belarus-Nederland, in miljoen euro (in afnemend belang, nummers conform indeling in Comext)

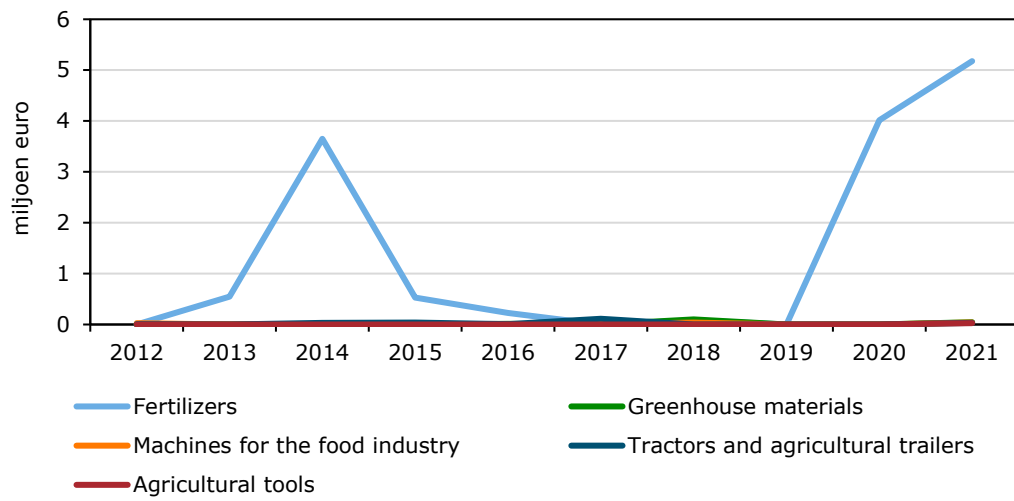
	2012	2015	2019	2020	2021
Rest - Other agricultural goods	8,9	14,7	30,3	28,1	48,2
15 - Animal or vegetable fats and oils and their cleavage products; prepared edible fats; animal or vegetable waxes	0,0	0,1	5,7	2,5	9,6
07 - Edible vegetables and certain roots and tubers	0,1	0,2	1,6	1,9	1,9
18 - Cocoa and cocoa preparations	0,0	0,0	0,0	0,7	0,7
19 - Preparations of cereals, flour, starch or milk; pastrycooks' products	0,0	0,0	0,0	0,1	0,7
08 - Edible fruit and nuts; peel of citrus fruits or melons	1,5	0,5	0,4	0,4	0,5
06 - Live trees and other plants; bulbs, roots and the like; cut flowers and ornamental foliage	0,5	0,4	0,2	0,3	0,3
12 - Oilseeds and oleaginous fruits; miscellaneous grains, seeds and fruit; industrial or medicinal plants; straw and fodder	0,1	0,3	0,1	0,1	0,3
10 - Cereals	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
02 - Meat and edible meat offal	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
17 - Sugars and sugar confectionery	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0
09 - Coffee, tea, mate and spices	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
22 - Beverages, spirits and vinegar	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
21 - Miscellaneous edible preparations	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
20 - Preparations of vegetables, fruit, nuts or other parts of plants	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
24 - Tobacco and manufactured tobacco substitutes	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
16 - Preparations of meat, of fish or of crustaceans, molluscs or other aquatic invertebrates	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
03 - Fish and crustaceans, molluscs and other aquatic invertebrates	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
23 - Residues and waste from the food industries; prepared animal fodder	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
05 - Products of animal origin, not elsewhere specified or included	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
04 - Dairy produce; birds' eggs; natural honey; edible products of animal origin, not elsewhere specified or included	0,0	0,2	0,1	0,0	0,0
11 - Products of the milling industry; malt; starches; inulin; wheat gluten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
14 - Vegetable plaiting materials; vegetable products not elsewhere specified or included	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Eindtotaal	11,1	16,4	38,4	34,4	62,4

Bron: Eurostat, Comext, bewerking Wageningen Economic Research.

⁴ Zie eerdere opmerking over hout. De totale hout-import uit Belarus in 2021 ligt 562 miljoen euro hoger dan hierboven wordt aangegeven omdat een aantal houtsoorten niet onder de definitie van een agrarisch goed vallen.

Import tertiaire agrarische goederen

De importwaarde van tertiaire agrarische goederen ter waarde van ongeveer 5 miljoen euro uit Belarus bestaat bijna alleen uit meststoffen. Overigens is dit geen structurele import. Alleen in de jaren 2014, 2020 en 2021 is er een substantiële import van dit product uit Belarus naar Nederland (Figuur 3.12).

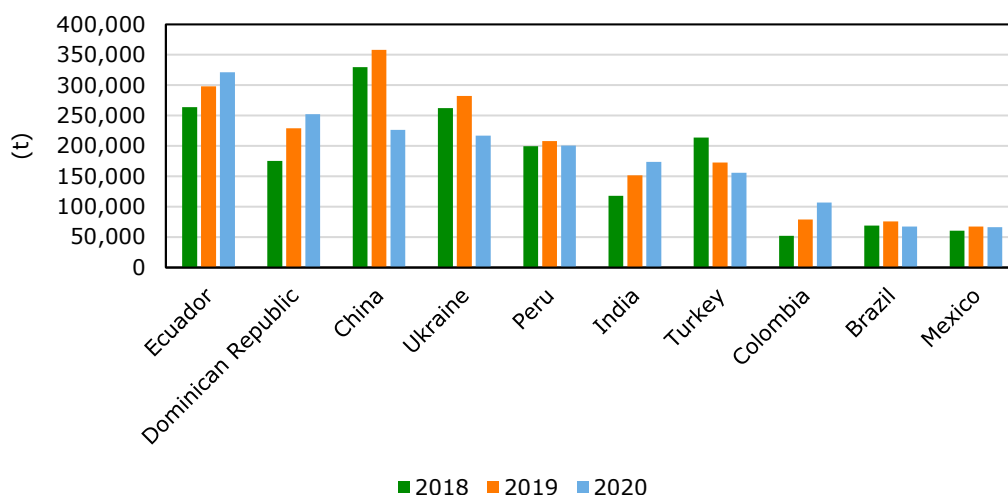
Figuur 3.12 Import van tertiaire agrarische goederen uit Belarus in Nederland
Bron: Eurostat, Comext, bewerking Wageningen Economic Research.

4 Handel in biologische agrarische goederen

Er zijn signalen dat de beschikbaarheid van biologische veevoedergrondstoffen door de oorlog in Oekraïne onder druk komt te staan en daarmee de keten van biologische dierlijke producten. Onderstaand hoofdstuk geeft inzicht in de handel in biologische goederen en de rol van Oekraïne, Rusland en Belarus in deze handel.

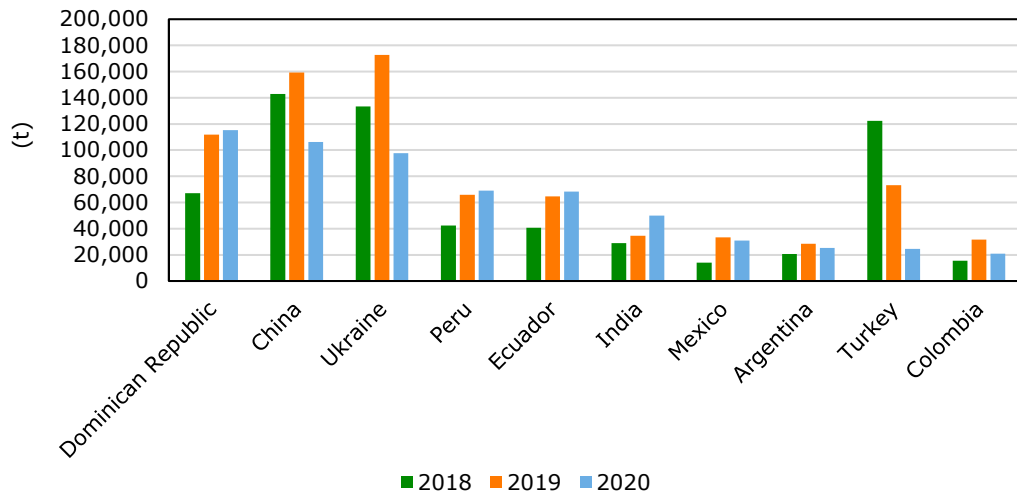
Het importvolume van biologische agrarische goederen in de EU bedroegen 2,8 miljoen ton in 2020. Dit is gelijk aan het volume 2019, in 2017 bedroeg het importvolume 2,7 miljoen ton. Helaas zijn er geen handelsdata van biologische producten beschikbaar van handel tussen EU-lidstaten.

In Figuur 4.1 staan de belangrijkste importlanden weergegeven. Oekraïne is het 4e importland van biologische goederen in de EU. De import is ongeveer 8% van de totaal geïmporteerd hoeveelheid in 2020. Het volume aan goederen bedroeg 217 duizend ton. In eerdere jaren was dat 10%. Rusland staat op plek 22 met 1% van het totaal met een kleine 32 duizend ton. Belarus staat op plek 63 met een 1,5 duizend ton met een aandeel van 0,1% van het totaal.

Figuur 4.1 Importlanden van biologische goederen in de EU
Bron: TRACES.

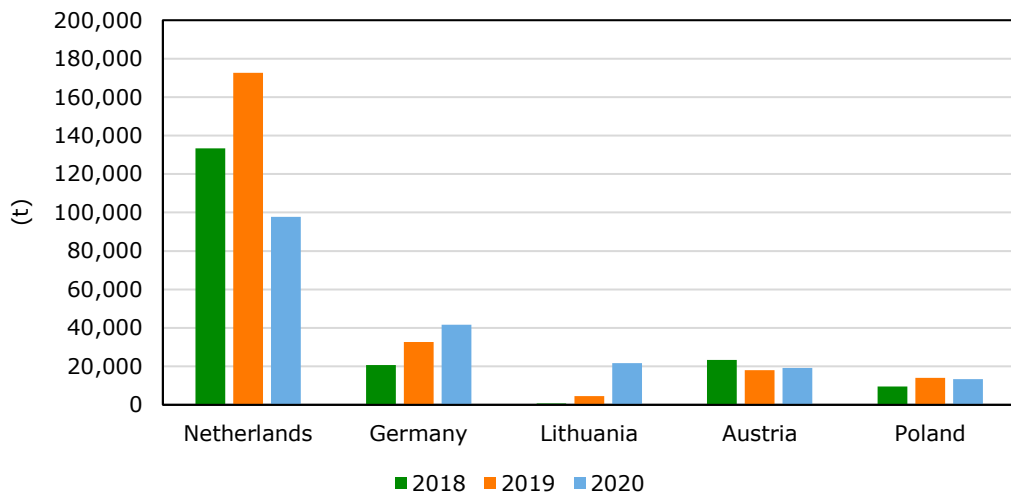
In Figuur 4.2 staan de belangrijkste importlanden voor Nederland van biologische goederen weergegeven. Voor Nederland is Oekraïne in 2020 het derde land als het gaat om de import van biologisch goederen. In 2019 was het land zelfs de belangrijkste leverancier van biologische producten op basis van het volume. In 2020 zijn China en de Dominicaanse Republiek belangrijker.

Figuur 4.2 Importlanden van Nederland van biologische goederen
Bron: TRACES.

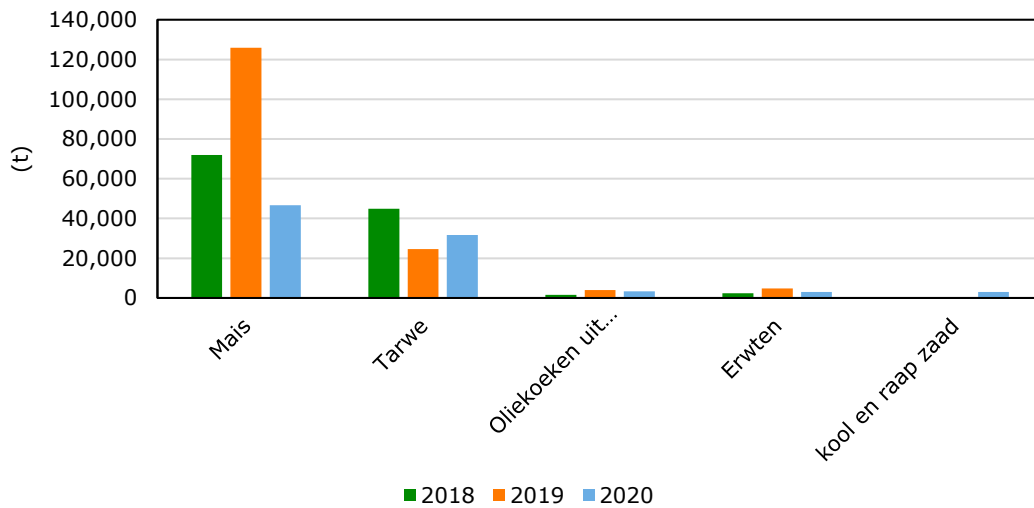
Nederland is binnen de EU de belangrijkste importeur van biologische producten uit Oekraïne (Figuur 4.3). Er werd in totaal 97,7 duizend ton biologische producten door Nederland geïmporteerd. Hiermee heeft Nederland een aandeel van 45% in de totale EU-import uit Oekraïne. De import daalde wel sterk ten opzichte van 2019.

Naast import uit Oekraïne is Nederland ook de belangrijkste importeur van biologische producten uit Rusland met een aandeel van 39% van de EU-import in 2020. Het gaat echter om een bescheiden 12,6 duizend ton aan goederen. De belangrijkste EU-importeur van biologische producten uit Belarus is overigens Litouwen.

Figuur 4.3 Belangrijkste vijf EU-landen die biologische producten uit Oekraïne importeren
Bron: TRACES.

De belangrijkste producten die Nederland importeert uit Oekraïne zijn vooral, mais (m.u.v. zaaizaad), tarwe en mengkoren, perskoeken (uit persen van zonnebloemzaad), erwten en kool- en raapzaad (Figuur 4.4). Deze vijf producten zijn goed voor bijna 90% van de totale import.

Figuur 4.4 Top-5 in Nederland geïmporteerde biologische producten uit Oekraïne
Bron: TRACES.

Van de door Nederland van buiten de EU geïmporteerde biologische mais is 87% afkomstig uit Oekraïne. Van de biologische tarwe die in Nederland ingevoerd wordt van buiten de EU is 95% afkomstig uit Oekraïne. Ook kool- en raapzaad heeft met 93% een belangrijk aandeel in de totale import van dat product. Bij de oliekoeken (op basis van zonnebloemzaad) is Oekraïne zelf de enige leverancier van buiten de EU aan Nederland. Datzelfde geldt voor gerst. Voor erwten (27%) en bijvoorbeeld sojabonen (15%) is het aandeel in het totaal minder groot. De belangrijkste biologische producten die Nederland importeert uit Rusland zijn erwten, zonnebloempitten en tarwe.

5 Bijdrage niet-ingezetenen werknemers aan landbouwproductie en agrologistiek

Aanleiding

De oorlog heeft ook mogelijke gevolgen voor de beschikbaarheid van arbeidskrachten in de agrarische productie en de agrologistiek. In dit hoofdstuk worden de eerste bevindingen op basis van een quickscan van beschikbare data en bestaande literatuur beschreven.

Werknemers geboren in het buitenland en die al of niet ingezetenen zijn, zijn een belangrijke groep medewerkers in de landbouw en agrologistiek, zowel voor het permanent vervullen van vitale functies in de landbouw als voor het uitvoeren van seizoensgebonden activiteiten. Deze functies worden in Nederland zowel uitgevoerd door medewerkers uit de EU maar ook van daarbuiten. In deze analyse is niet alleen aandacht voor medewerkers die afkomstig zijn uit Oekraïne maar ook voor medewerkers afkomstig uit lidstaten die grenzen aan Rusland en Oekraïne. Dit laatste omdat, als de spanningen nog verder oplopen, deze landen wellicht een beroep zullen doen op hun landgenoten in het buitenland om terug te keren naar hun vaderland.

Aantal werknemers werkzaam in Nederland, geboren in het buitenland

Volgens de CBS-statistiek 'Werknemers geboren in buitenland; wel/niet ingezetenen, persoonskenmerken'⁵ werkten in 2020 er in de Nederlandse economie 215.400 niet-ingezetenen werknemers. De meeste niet-ingezetenen werknemers (64%) werken via een uitzendbureau. Ruim 7% van de niet-ingezetenen werknemers werkt in de industrie. Verder werkt 6% in dienst van werknemers zonder tussenkomst van een arbeidsbureau in de land- en tuinbouw en respectievelijk 6% en 4% direct in de handel en in vervoer en opslag.

Niet-ingezetenen werknemers nader bekeken

Bijna 97% (208.800) van de niet-ingezetenen werknemers komt uit Europa, waarvan 94% (202.600) uit EU-landen. De niet-ingezetenen werknemers uit Europa komen hoofdzakelijk uit Polen (48,8%), Roemenië (12,6%), België (9%), Duitsland (8%) en Bulgarije (5,2%). Bijna 3% (6.200) van de niet-ingezetenen werknemers komt wel uit Europa maar niet uit de EU. Ten slotte komt 3% van de niet-ingezetenen werknemers uit de rest van de wereld (Afrika, Amerika, Azië en Oceanië).

Werknemers in de landbouw, bosbouw en visserij

Er werken 12.900 (6%) niet-ingezetenen werknemers direct in de landbouw-, bosbouw- en visserijsector. Deze werknemers komen voor 100% uit Europa, waarvan 98,4% (12.700) uit de EU en 1,6% (200) uit Europese landen buiten de EU. Het overgrote deel van de niet-ingezetenen werkzaam in de landbouw, bosbouw en visserij komt uit Polen (8.800), gevolgd door Roemenië en Bulgarije met respectievelijk 2.300 en 700 werknemers. Uit Europese niet-EU-landen werken er 200 niet-ingezetenen werknemers rechtstreeks in de landbouw, bosbouw en visserij.

Volgens de Algemene Bond Uitzendondernemingen (ABU) worden arbeidsmigranten vooral bemiddeld naar logistiek (44%), tuinbouw (19%) en voedingsindustrie (13%)⁶. Volgens de CBS-statistiek 'Werknemers geboren in buitenland; wel/niet ingezetenen, persoonskenmerken' werken er 138.100 niet-ingezetenen werknemers via een uitzendbureau bij andere sectoren in de Nederlandse economie. Hiervan komen er 136.000 uit Europa waarvan 78.900 uit Polen, 20.900 uit Roemenië, 8.800 uit Bulgarije en 4.100 uit Europese niet-EU-landen, waarvan naar schatting 1.025 werknemers in de land- en tuinbouw. Samen met de al eerder berekende 200 werknemers die rechtstreeks zonder tussenkomst van een arbeidsbureau in de landbouw, bosbouw en visserij werken, komen we dan op 1.225 niet-ingezetenen werknemers uit Europese niet-EU-landen.

⁵ <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/84750NED/table?ts=1646225168502>

⁶ <https://www.abu.nl/arbeidsmigranten-in-nederland-de-cijfers/>

Voedingsindustrie

Op basis van de eerdergenoemde aantal van 4.100 niet-ingezetenen uit Europese niet-EU-landen die via een uitzendbureau in Nederland werken en het percentage voor de voedingsindustrie van 13% valt te berekenen dat er hiervan iets meer dan 530 niet-ingezetenen in de voedingsindustrie.

Handel, vervoer en opslag

Volgens de CBS-statistiek 'Werknemers geboren in buitenland; wel/niet ingezetenen, persoonskenmerken' werken er 22.000 niet-ingezetenen rechtstreeks in de handel, vervoer en opslag sectoren. Hiervan komen er 21.100 uit Europa waarvan 500 uit Europese niet-EU-landen. Daarnaast werken er naar schatting 1.845 werknemers via uitzendbureaus. Als we die optellen bij de 500 die er rechtstreeks werken, komen we op een totaal van 2.345 werknemers uit Europese niet-EU-landen.

Samenvattend

De meeste Europese niet-ingezetenen werkzaam in de Nederlandse landbouw en agrologistiek zijn afkomstig uit Polen. Er zijn naar schatting iets meer dan 4.100 niet-ingezetenen niet-EU-werknemers werkzaam in de landbouw, bosbouw, visserij (1.225), voedingsindustrie (530), handel, vervoer en opslag (2.345).

6 Conclusies

Deze eerste fase van ons onderzoek geeft inzicht in de agrarische productie van Oekraïne, Rusland en Belarus en in de handelsstromen van landbouwgoederen tussen deze landen en Nederland en levert de volgende conclusies op:

- Nederland exporteert vooral cacao, sierteeltproducten, tabak, zuivel en eieren naar Oekraïne (maar dit is maar een beperkt percentage van de totale Nederlandse export van deze producten). Onze import uit Oekraïne betreft vooral:
 - *dierlijke en plantaardige vetten en oliën (zonnebloemolie),*
 - *granen,*
 - *oliezaden, en*
 - *vlees en vleesrestproducten (pluimveevlees).*
- De export vanuit Nederland naar Rusland staat sinds 2014 ten gevolge van wederzijdse handelsbeperkingen na de bezetting van de Krim op een laag pitje en betreft vooral sierteeltproducten. Import vanuit Rusland betreft vooral energie; het aandeel agrarische producten is beperkt en is voornamelijk de import van *vis* en *hout*.
- De Nederlandse export naar Belarus van agrarische goederen is beperkt. Van de geïmporteerde agrarische goederen zijn vooral hout en kunstmest belangrijke producten.
- Het belangrijkste herkomstland van geïmporteerde biologische agrarische goederen in Nederland is Oekraïne. Nederland is ook de belangrijkste bestemming binnen de EU van biologische producten uit Oekraïne. Uit Oekraïne worden biologische geteelde mais en tarwe geïmporteed. Een beperkt deel van de door Nederland geïmporteerde biologisch geteelde producten komt uit Rusland.
- Export van agrarische goederen is met een waarde van 19,4 miljard euro erg belangrijk voor Oekraïne. Hierbij zijn de export naar de EU (met Nederland als belangrijkste exportbestemming), China, India, Egypte en Turkije de belangrijkste bestemmingen. De belangrijkste exportproducten zijn *granen*, *plantaardige oliën (zonnebloemolie)*.
- De totale export van agrarische goederen door Rusland is met 24,8 miljard euro maar beperkt groter dan van Oekraïne. De belangrijkste exportlanden zijn vergelijkbaar met die van Oekraïne met als belangrijke uitzondering de EU. De exportwaarde van Rusland naar de EU-27-landen bedraagt in 2020 2,7 miljard euro. Belangrijke exportproducten zijn *granen*, *vis* en *dierlijke en plantaardige vetten*.
- De belangrijkste handelspartner voor Belarus voor de export van agrarische goederen is Rusland. Hiernaartoe worden vooral zuivel, eieren en vlees geëxporteerd.
- Er zijn naar schatting iets meer dan 4.100 niet-ingezeten niet-EU-werknemers werkzaam in de Nederlandse landbouw, bosbouw, visserij, voedingsindustrie, handel, vervoer en opslag, waarvan het grootste deel afkomstig is uit Polen.

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E communications.ssg@wur.nl
wur.nl/economic-research

NOTA 2022-031

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.800 medewerkers (6.000 fte) en 12.900 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E communications.ssg@wur.nl
wur.nl/economic-research

Rapport 2022-031

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.800 medewerkers (6.000 fte) en 12.900 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

